

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

**Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Β΄ Γυμνασίου**

Τίτλος:

«Το ουσιώδες είναι που... παίζαμε: παιχνίδια με την ποίηση»

Συγγραφή: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εφαρμογή: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης.

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρά Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Το ουσιώδες είναι που¹... παίζαμε: παιχνίδια με την ποίηση.

Εφαρμογή σεναρίου

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Δημιουργία σεναρίου

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

4^ο Γυμνάσιο Σπάρτης «Γιάννης Ρίτσος»

Χρονολογία

Από 10-11-2014 έως 3-12-2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Π. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Χημεία

Χρονική διάρκεια

5 ώρες

---

¹ Ο τίτλος “παίζει” με τον στίχο «Το ουσιώδες είναι που έσκασε» από το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη [«Είς τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#) (Σαββίδης 1989: 183).

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής, (εργαστήριο φυσικών επιστημών).

II. Εικονικός χώρος: Wiki.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για τους μαθητές: προαπαιτούμενη για την εφαρμογή του σεναρίου ήταν η γνώση του κεφαλαίου Θ' της Αρχαίας Ιστορίας και ιδιαίτερα των ενοτήτων [Θ1. Τα ελληνιστικά βασίλεια](#) και [Θ4. Η υποταγή του ελληνικού κόσμου στους Ρωμαίους](#), ώστε να υπάρχει ομαλή μετάβαση από τον κόσμο της πόλης-κράτους στην εποχή των βασιλείων και αυτοκρατοριών [«με τις εκτεταμένες επικράτειες, με την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών»](#). Επίσης, κατά την υλοποίησή του σεναρίου ήταν απαραίτητο να έχει προηγηθεί η διδασκαλία των κεφαλαίων: [1.1.1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη](#) και [1.1.3. Η πάλη της Ορθοδοξίας και τις αιρέσεις](#) (τουλάχιστον των υποενοτήτων β. και γ.), ώστε να έχει δοθεί το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα στα οποία αναφέρονται τα ποιήματα που θα εξετάζονταν. Σε συνεννόηση με τη συνάδελφο φιλόλογο κ. Ντελή Ευγενία, που δίδασκε Ιστορία στο τμήμα που εφαρμόστηκε το σενάριο, είχαν διδαχθεί τα εν λόγω κεφάλαια πριν από την έναρξη της εφαρμογής. Έτσι, οι μαθητές προσήλθαν με αυξημένη ετοιμότητα σχετικά με το ιστορικό πλαίσιο των αιώνων που μεσολάβησαν από τα ελληνιστικά χρόνια έως την εποχή που έζησε ο Ιουλιανός.

Αναφορικά με τις Τ.Π.Ε.: στο σενάριο αυτό προαπαιτούνταν γνώση των προγραμμάτων επεξεργασίας κειμένου και δεξιότητα πλοήγησης στο διαδίκτυο μέσω μηχανών αναζήτησης, προϋποθέσεις που ίσχυαν κατά την εφαρμογή. Στο αρχικό σενάριο σημειωνόταν ότι οι μαθητές που θα το εφαρμόζαν έπρεπε να είναι εξοικειωμένοι με περιβάλλοντα Wiki, κάτι που δεν ίσχυε στην προκειμένη περίπτωση. Έτσι, απαιτήθηκε η σχετική επίδειξη από τον εκπαιδευτικό και η παροχή γραπτών οδηγιών στην αρχική σελίδα του Wiki, αναφορικά με τον τρόπο ανάρτησης

εργασιών, τη δημιουργία υπερσυνδέσμων και την εύρεση υλικού. Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής, μεγάλος αριθμός των μαθητών του τμήματος αξιοποίησε το συγκεκριμένο περιβάλλον, ενώ αρκετοί από αυτούς κατανόησαν τον τρόπο (συν)εργασίας σε αυτό.

Για τον εκπαιδευτικό: έχοντας στο παρελθόν διδάξει αρχαία και βυζαντινή ιστορία αλλά και διαχειριστεί Wiki, δεν αντιμετώπισα δυσκολίες αναφορικά με τις προϋποθέσεις που προβλέπονταν στο αρχικό σενάριο. Επιπλέον, υπήρξε η προαπαιτούμενη διάθεση συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας, που δίδασκαν Ιστορία και Χημεία, καθώς το σενάριο έχει διαθεματικό χαρακτήρα.

Για τη σχολική μονάδα: μολονότι στην τάξη υπήρχε διαθέσιμο διαδραστικό σύστημα διδασκαλίας, αντιμετωπίσαμε πρόβλημα με το εργαστήριο πληροφορικής, το οποίο ήταν διαθέσιμο μόνο για μία ώρα την εβδομάδα. Ωστόσο, το εργαστήριό μας αποδείχθηκε πολύ στενό για τους είκοσι τέσσερις μαθητές του συγκεκριμένου τμήματος, γεγονός που προκάλεσε δυσχέρειες κατά τη διδακτική ώρα που μεταβήκαμε σε αυτό.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Ιωάννης Κονδυλόπουλος, *Το ουσιώδες είναι που...* παίζαμε: παιχνίδια με την ποίηση, Νεοελληνική Λογοτεχνία Β΄ Γυμνασίου, 2013.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σενάριο ήταν μια προσπάθεια να αξιοποιηθούν τα ποιήματα του Καβάφη που σχετίζονται με τον αυτοκράτορα Ιουλιανό (τον αποκαλούμενο «Αποστάτη» ή «Παραβάτη»), για να αναδειχθεί, μέσω της ποιητικής του Αλεξανδρινού, μία από τις λειτουργίες της ποίησης και, κατ' επέκταση, της λογοτεχνίας: να μας «ξανα-διαβάξει»

την ανθρώπινη ιστορία και την πραγματικότητα, αξιοποιώντας την ποιητική λειτουργία της γλώσσας. Στην προκειμένη περίπτωση, ο ποιητής Καβάφης, (κυρίως) μέσα από σύντομους δραματικούς μονολόγους, αναθέτει σε πρόσωπα της εποχής του Ιουλιανού (4^{ος} αι. μ.Χ.) να εκφράσουν τις απόψεις τους για τους θρησκευτικούς αντιπάλους τους.

Κατά τη συγκεκριμένη εφαρμογή, επιχειρήσαμε και εμείς να “διαβάσουμε” μαζί με τους μαθητές μας τη μεταβατική και ταραγμένη εκείνη εποχή, με οδηγό, αφενός, την ιστορική καταγραφή, που (φιλοδοξεί να) είναι αντικειμενική, αφετέρου, τη λογοτεχνική της αποτύπωση, μέσα από τα στιγμιότυπα και σκηνικά που έστησε πάνω στο δεδομένο ιστορικό υπόβαθρο ο ποιητής «εν μέρει για να εξακριβώσει μια εποχή, εν μέρει και την ώρα να περάσει». Στόχος μας ήταν να εντοπίσουμε τις θεμελιώδεις διαφορές του ποιητικού λόγου από τον ιστορικό, μέσω μάλιστα μιας ποίησης που κατηγορήθηκε συχνά για πεζολογία, αλλά και να καταδείξουμε τις στάσεις ζωής που αναδύονται από τα συγκεκριμένα ποιήματα.

Από την άλλη, όπως υπαινίσσεται και προϋποθέτει ο υπότιτλος του σεναρίου, η ποίηση είναι ένα παιχνίδι· ένα παιχνίδι στο οποίο ζητούμενο είναι να εμπλέκονται ισότιμα τόσο ο δημιουργός-ποιητής όσο και ο αποδέκτης, εκπαιδευτικός ή μαθητής, ως συνδημιουργός/-οί του νοήματος. Φιλοδοξώντας, λοιπόν, να εμπλακούν οι μαθητές μας στην προσπάθεια προσέγγισης και ερμηνείας του υλικού, παίξαμε και εμείς διάφορα παιχνίδια, στήσαμε μηχανές και φορέσαμε προσωπεία², ώστε να διερευνήσουμε μαζί τους κάποιους από τους τρόπους και τους κανόνες του λογοτεχνικού παιχνιδιού.

² Στο εισαγωγικό του κείμενο για τα «Ανέκδοτα ποιήματα» του Κ.Π. Καβάφη, ο Βύρων Λεοντάρης τοποθετεί ως προμετωπίδα τη φράση *Hypocrite poète*, παραλλάσσοντας τον γνωστό (και από τον Σεφέρη) στίχο του Μπωντλαίρ «Hypocrite lecteur». Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να θέσουμε ως μοτο του δικού μας σεναρίου το *Tu, hypocrite professeur*, με διάθεση φιλοπαίγμονα και αναστοχαστική συνάμα. Από την προαναφερθείσα εισαγωγή αντιγράφω ένα χαρακτηριστικό χωρίο: «Η σχέση του ποιητή με τον αναγνώστη, που πάντα βιώνεται αμοιβαία ως στερημένη σχέση, αποκαλύπτεται στην περίπτωση του Καβάφη ακόμη πιο στερημένη. Και πια δεν ξέρουμε ποιος σε ποιον απολογείται. Είναι ένα παιχνίδι που μας έπαιξε ο ποιητής, όπου ο αναγνώστης θα μπορούσε να αντιστρέψει και να ανταποδώσει την μπωντλαιρική προσφώνηση ή είναι κι αυτό ένα από τα δόλια παιχνίδια που παίζει σε όλους μας η ποίηση;» (Καβάφης 1990: 13-14).

Επιπλέον, ενώ το συγκεκριμένο σενάριο εκκινεί από τα ποιήματα του κύκλου του Ιουλιανού, διακτινίζεται σε άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως η Ιστορία και η Χημεία, καταδεικνύοντας την ανάγκη ολιστικής προσέγγισης των γνωστικών αντικειμένων του σχολικού προγράμματος. Στην προσπάθειά μας αυτή αρωγός ήταν οι Τ.Π.Ε. Θέσαμε, όμως, ως στόχο να μην αρκεστούμε σε εργαλειακή τους χρήση, αλλά να συνεξετάσουμε και να αξιολογήσουμε μαζί με τους μαθητές τις δυνατότητες που προσφέρουν στον τομέα των γραμματισμών.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Όπως σημειώνεται στο αρχικό σενάριο:

οι πρόσφατες θεωρητικές αναζητήσεις για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των μαθητών-αναγνωστών ως συνδημιουργών του νοήματος των κειμένων. Στο πλαίσιο αυτό, τα κείμενα που μελετώνται οδηγούν στην παραγωγή νέων κειμένων. Κατά τη διαδικασία αυτή αξιοποιούνται η δημιουργική ικανότητα των μαθητών και η χρήση των δυνατοτήτων που δίνουν οι Τ.Π.Ε. για επικοινωνία ανάμεσα στις αναγνωστικές κοινότητες-ομάδες, τις οποίες συγκροτούν οι μαθητές, αλλά και για την κατασκευή πολυτροπικών κειμένων.

Ειδικά για το μάθημα της λογοτεχνίας, έχει προταθεί η ανάδειξη του παιγνιώδους χαρακτήρα της μέσω της ρευστότητας που χαρίζει στο λογοτεχνικό κείμενο ο επεξεργαστής κειμένου (Word), αλλά και της δυνατότητας μετατροπής της σειριακής/γραμμαμικής του ανάπτυξης σε πολυεπίπεδη μέσω της αξιοποίησης του υπερκειμένου (Hypertext): ο επεξεργαστής κειμένου δίνει τη δυνατότητα προσθήκης σχολίων, παραπομπών και υποσημειώσεων, αλλά και υπερσυνδέσμων που μπορούν να οδηγήσουν, μέσω του διαδικτύου σε

πολυμεσικό υλικό ή άλλα κείμενα. (Νικολαΐδου 2009: 121-124, Παντζαρέλας 2012: 14-20 και 27-33).

Επιπλέον, η επίλυση προβλημάτων, αλλά και το παιχνίδι ρόλων θεωρούνται τεχνικές ικανές να εμπλέξουν τους μαθητές ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία. Το συγκεκριμένο σενάριο σχεδιάστηκε, ώστε να δοκιμαστούν στην πράξη ορισμένες από τις παραπάνω παραμέτρους.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι σε μεταβατικές περιόδους, όπως η όψιμη αρχαιότητα και τα Πρωτοβυζαντινά χρόνια, ευδοκιμούν μισαλλόδοξες συμπεριφορές και φανατισμός,
- να υιοθετήσουν κριτική στάση απέναντι στην υποκρισία, την αμετροέπεια και τη μισαλλοδοξία και να συνειδητοποιήσουν την αξία της διαλλακτικότητας, της κριτικής προσέγγισης και του διαλόγου (που, άλλωστε, συμφύονται με τον επιστημονικό τρόπο σκέψης).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με τα ποιήματα του κύκλου του Ιουλιανού, χαρακτηριστικά των αναζητήσεων του Κ.Π. Καβάφη σχετικά με την όψιμη αρχαιότητα και το πρώιμο Βυζάντιο αλλά και του τρόπου με τον οποίο προσέγγιζε και αξιοποιούσε το υλικό του,
- να έρθουν σε επαφή με την έννοια του λογοτεχνικού προσωπείου,
- να αντιληφθούν, εντέλει, ότι η λογοτεχνία είναι κατασκευή, είναι ένα παιχνίδι στο οποίο ο συγγραφέας αξιοποιεί την ποιητική λειτουργία της γλώσσας και συγκεκριμένες τεχνικές, ώστε να εμπλέξει τον αναγνώστη στη διαδικασία

συν-νοηματοδότησης των κειμένων και του κόσμου, με τρόπους και μέσα εντελώς διαφορετικά από έναν ιστορικό, που (οφείλει να) χρησιμοποιεί την αναφορική λειτουργία της γλώσσας.

Γραμματισμοί

Με το σενάριο αυτό επιδιώχθηκε οι μαθητές :

- να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης, αναζήτησης, ανάλυσης και σύνθεσης, ώστε να επιλύσουν τα προβλήματα που θα τεθούν, εφαρμόζοντας, παράλληλα, στην προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων γνώσεις και δεξιότητες που έχουν αποκτήσει από άλλα διδακτικά αντικείμενα,
- να αξιοποιήσουν δημιουργικά το διαδίκτυο, αναζητώντας το κατάλληλο για την εργασία τους υλικό,
- να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του επεξεργαστή κειμένου για μορφοποίηση και υπομνηματισμό ενός κειμένου και να τις αξιολογήσουν,
- να εμπλακούν στο λογοτεχνικό παιχνίδι όχι μόνο ως αναγνώστες αλλά και ως δημιουργοί κειμένων.

Διδακτικές πρακτικές

Η προσέγγιση του υλικού μέσω μικρών (ή μεγαλύτερων) ομάδων, τόσο εντός της τάξης όσο και ασύγχρονα στον εικονικό χώρο ενός Wiki, κρίθηκε εξαρχής απαραίτητη για την υλοποίηση του σεναρίου, καθώς θεωρήθηκε ενδεδειγμένη για την επίλυση πολλών από τα προβλήματα που επρόκειτο να τεθούν. Ωστόσο, στο πλαίσιο της αξιολόγησης των μαθητών αλλά και της ίδιας της αποτελεσματικότητας του σεναρίου, ανατέθηκαν και ατομικές εργασίες ([Φύλλο εργασίας 5-Ε'](#) και Φύλλο αξιολόγησης), ενώ ατομικό χαρακτήρα είχαν και οι αναρτήσεις-σχόλια στο Wiki με αφορμή τα [Φύλλα εργασίας 1-Α'](#) και [3-Γ'](#))

Από την άλλη, καταδείχθηκε η ανάγκη συνεργασίας (τουλάχιστον στο πλαίσιο της σχολικής μονάδας) ανάμεσα σε καθηγητές διαφορετικών ειδικοτήτων στην προσπάθεια προσέγγισης των διδακτικών αντικειμένων από τις επιμέρους ποικίλες οπτικές κάθε επιστημονικού κλάδου, με στόχο ακριβώς την υπέρβαση των

διαχωριστικών γραμμών και την ανίχνευση των σημείων τομής ανάμεσα στα επιμέρους μαθήματα, αλλά και των εννοιών που μπορούν να αποτελέσουν τα σημεία επαφής ανάμεσά τους.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Οι σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας προτείνουν την εμπλοκή του μαθητή στη διαδικασία νοηματοδότησης του κειμένου (Φρυδάκη 2003: 208-218). Στην ιδέα για τη δημιουργία του σεναρίου αυτού συνέβαλε και ο πολύ εκφραστικός παραλληλισμός της ποίησης με παιχνίδι, που βρίσκουμε στη μελέτη του Robert Scholes (Scholes 1986: 9-20)³. Αντιγράφω ένα χωρίο (ό.π.: 9):

Η ποίηση είναι ουσιαστικά ένα παιχνίδι, με τεχνητούς κανόνες, και χρειάζεται δύο –έναν συγγραφέα και έναν αναγνώστη– για να το παίζουν. Αν ο αναγνώστης είναι απρόθυμος, το παιχνίδι δεν θα προχωρήσει.

Σε ένα τέτοιο παιχνίδι θέλησα να εμπλέξω τους μαθητές και να προσεγγίσουμε κάποια ποιήματα και μια πτυχή του έργου ενός ποιητή, μέσω των προβλημάτων που ανέθετε κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του σεναρίου προς επίλυση ένας επινοημένος «παππούς», προσωπείο που επέλεξα για να κινητοποιήσω το ενδιαφέρον τους. Ανώτερος στόχος ήταν να ανοίξει η συζήτηση σχετικά με τα *προσωπεία* που επιλέγει να φορέσει όχι μόνο ένας ποιητής, αλλά και οποιοσδήποτε διαμεσολαβεί κατά τη μετάδοση κάποιου υλικού, όπως ο εκπαιδευτικός.

Κατά τον σχεδιασμό του σεναρίου και την επιλογή των ποιημάτων προέκυψε η συνάντηση της Λογοτεχνίας με τη Χημεία. Διαβάζοντας στο παρελθόν τα μυθιστορήματα του Παναγιώτη Αγαπητού (Αγαπητός 2003, 2006 και 2009), τα οποία αποτελούν αστυνομικές ιστορίες μυστηρίου που εκτυλίσσονται στη Μέση Βυζαντινή

³ Περίληπτική παρουσίαση κάποιων αποσπασμάτων της συγκεκριμένης μελέτης έχω αναρτήσει στο [προσωπικό μου ιστολόγιο](#).

περίοδο, είχα προτείνει συνεργασία στη συνάδελφο χημικό Έλενα Παλούμπα, με στόχο τη δημιουργία ενός σεναρίου, στο οποίο θα συνδυάζαμε τη Βυζαντινή ιστορία και τη Χημεία. Η ενασχόληση με το συγκεκριμένο σενάριο με οδήγησε, μέσω του ποιήματος [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#), να καταλήξω στο αντικείμενο του δικού μας μυστηρίου προς επίλυση: *Ποιος έκαψε τον ναό του Απόλλωνα στη Δάφνη;* Έτσι και το σενάριο της συναδέλφου πέρασε μέσα από την καβαφική ποίηση και κατέληξε στα περίχωρα της Αντιοχείας.⁴

Για την επίτευξη των στόχων ενός σεναρίου που θα βασιζόταν σε γρίφους και προβλήματα προς επίλυση, αποφάσισα να ξεκινήσω από ποιήματα με τα οποία θα ήταν μάλλον απίθανο να έχουν έρθει σε επαφή οι μαθητές, καθώς, ως ατελή, παρέμειναν στο συρτάρι του ποιητή και ήρθαν στην επιφάνεια⁵ μόνο μέσω της εξαντλητικής εργασίας και μελέτης της φιλόλογου που τα εξέδωσε (Lavagnini 1994). Θεώρησα το υλικό αυτό ενδιαφέρον, γιατί, εκτός από το ότι θα μπορούσε να συμβάλει στη δημιουργία της ατμόσφαιρας μυστηρίου την οποία προανέφερα, θα μας έδινε και τη δυνατότητα να συζητήσουμε τον τρόπο εργασίας του Καβάφη, ως ποιητή-αναγνώστη⁶.

Το υλικό διανθίστηκε και από άλλα ποιήματα του κύκλου του Ιουλιανού, που συμπεριλήφθηκαν στον κανόνα των 154 αναγνωρισμένων ποιημάτων του. Τα ποιήματα αυτά τα επέλεξα για τους εξής λόγους:

⁴ Βλ. το πεδίο [Άλλες εκδοχές](#) αλλά και το Παράρτημα 4 του αρχικού σεναρίου, όπου παρατίθεται ολόκληρη η διδακτική πρόταση της συναδέλφου.

⁵ Στη μορφή με την οποία παρατίθενται στο [φύλλο εργασίας 1](#) (Α').

⁶ Κατά τον εύστοχο όρο του Μαρωνίτη (Μαρωνίτης 1983: 55-79). Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά (ό.π.: 57) «Το καβαφικό ποίημα στηρίζεται ολόκληρο στην ανάγνωση της αφορμής του [...]». Ας θυμηθούμε τη δήλωση του ίδιου του ποιητή (Μαλάνος 1957: 123) ότι «δυο ποιήματά μου ναυάγησαν, γιατί δεν βρήκα Γρηγόριο Ναζιανζηνό στην Αλεξάνδρεια». Για τον τρόπο αξιοποίησης των ιστορικών έργων βλ. Φουντουλάκης 2000: 123.

1. Αποτελούν ένα σύνολο από την προσπάθεια του Καβάφη να προσεγγίσει στιγμές από τη ζωή και τις επιλογές μιας προσωπικότητας που του προκάλεσε το ενδιαφέρον⁷.

2. Τα ποιήματα αυτά (εκτός από τα *Ατελή*) αλλά και πολλά στοιχεία για τον Ιουλιανό και την εποχή του είναι προσβάσιμα από το διαδίκτυο. Μάλιστα, για τον Κ.Π. Καβάφη υπάρχει μια έγκυρη [διαδικτυακή πύλη](#), που προσφέρεται για αξιόπιστες και ασφαλείς αναζητήσεις του υλικού μας.

3. Το υλικό έχει στοιχεία διαθεματικότητας και ενδείκνυται για διεπιστημονική προσέγγιση, καθώς οι πρώτες ενότητες της [Μεσαιωνικής Ιστορίας](#), που διδάσκεται στη Β΄ Γυμνασίου, αφορούν πτυχές που θα διερευνηθούν και στα ποιήματα: τη διαμάχη αρχαίας θρησκείας και Χριστιανισμού και τον συνακόλουθο φανατισμό⁸, την πολιτική επιλογή κάποιων αυτοκρατόρων να στηριχθούν στον Χριστιανισμό, αλλά και τον συγκρητισμό που επικρατούσε τη μεταβατική εκείνη εποχή ανάμεσα στις θρησκείες. Επίσης, προσφέρεται για συνεξέταση κάποιων θεμάτων με τις πρώτες ενότητες της Χιμείας.

⁷ Από την πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με τα ποιήματα αυτά βλ. ιδίως Δάλλας 2000: 67-80 και 1984: 282-288. Βλ. επίσης τη μελέτη της D. Haas (1994) με τίτλο «Αι αρχαί του Χριστιανισμού»: ένα θεματικό κεφάλαιο του Καβάφη», αλλά και τις σημειώσεις της Lavagnini στην έκδοση των *Ατελών ποιημάτων* του Καβάφη που επιμελήθηκε για τον Ίκαρο (Lavagnini 1994: 42-44, 102-114, 159-171, 237-240, 317-319). Για τις πηγές κάποιων από τα ποιήματα αυτά βλ. Pontani 1991: 49-72. Για μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση των ποιημάτων βλ. Bowra 2006: 57, 58, 65. Κατά τον Bowra (ό.π.: 34), «ο Καβάφης άρχισε να χρησιμοποιεί το παρελθόν, για να ερμηνεύσει το παρόν και την αμετάβλητη πορεία της ζωής των ανθρώπων» και (ό.π.: 43) «Η γεμάτη περιέργεια φαντασία του τον έκανε να γράφει για διφορούμενες μορφές, όπως ο Νέρων και ο Ιουλιανός, οι Πτολεμαίοι και οι Σελευκίδες, οι ελληνίζοντες Εβραίοι και οι πρώτοι Χριστιανοί». Ο ίδιος πιστεύει (ό.π.: 57) ότι ο Καβάφης «Ενδιαφερόταν, λ.χ., για τον περίεργο χαρακτήρα του αυτοκράτορα Ιουλιανού, αλλά είναι φανερό ότι δεν τον θαύμαζε. Πραγματικά, μην βρίσκοντας τίποτε το ενδιαφέρον στην τελευταία τούτη άσκοπη προσπάθεια της ανάστασης των αρχαίων θεών, ο Καβάφης βλέπει τον Ιουλιανό με τα μάτια των χριστιανών που ήταν αντίθετοί του και έκαναν το καθετί για να τον μειώσουν».

⁸ Ας μην ξεχνούμε, άλλωστε, ότι μία από τις θεματικές ενότητες της Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου που εφαρμόζονται και κατά το σχολικό έτος 2013-14 στα Πιλοτικά Γυμνάσια, σύμφωνα με το Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών, είναι η «Ετερότητα στη λογοτεχνία».

4. Γιατί όμως η επιμονή με τον Καβάφη;⁹ Πιστεύω ότι τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής του Αλεξανδρινού ανταποκρίνονται στη στοχοθεσία μας αναφορικά με την ποίηση ως παιχνίδι: να θυμίσω μόνο τον εύστοχο παραλληλισμό του από τον Σεφέρη με «τον απατηλό γέρο της αλεξανδρινής θάλασσας, που ολοένα ξέφευγε αλλάζοντας μορφές», τον Πρωτέα (Σεφέρης 1994: 143)¹⁰.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το αρχικό σενάριο φιλοδοξεί από τη μια να αποτελέσει εισαγωγή στον κόσμο της λογοτεχνίας, και ειδικότερα της ποίησης, ως κατασκευής και από την άλλη να προετοιμάσει τους μαθητές για την ενότητα «Η ετερότητα στη λογοτεχνία», που προτείνεται από το [Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#) για τη Β΄ Γυμνασίου. Επιπλέον, υπάρχουν διασυνδέσεις και διαδρομές (οι οποίες εκκινούν από τα λογοτεχνικά κείμενα) που αξιοποιούνται εδώ και μας οδηγούν στις πρώτες ενότητες της Ιστορίας και της Χημείας της Β΄ Γυμνασίου¹¹. Υπό αυτή την έννοια, το σενάριο αποτέλεσε προσπάθεια διεπιστημονικής και διαθεματικής προσέγγισης της διδακτέας ύλης, ώστε οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη σύνδεση των διδακτικών αντικειμένων.

⁹ Όταν σχεδιάζα το συγκεκριμένο σενάριο, δεν είχα υπόψη μου την πολύ ενδιαφέρουσα διδακτική πρόταση των Μ. Νέζη και Ν. Σεφερλή για το ποίημα «Στα 200 π.Χ.» του Κ.Π. Καβάφη (Νέζη 2009). Ομολογώ ότι το σενάριό μου διαλέγεται σε πολλά σημεία με το σενάριο των συναδέλφων, καθώς και τα δύο εκκινούν από τις ίδιες θεωρητικές αρχές, έχουν παιγνιώδη χαρακτήρα προσπαθούν να αξιοποιήσουν τη διερευνητική μάθηση μέσω ενός παιχνιδιού και των ίδιων εργαλείων Τ.Π.Ε., με ανάλογους πολλές φορές στόχους. Οι παραπάνω ομοιότητες θα μπορούσαν να αποδοθούν τόσο στις παράλληλες αναζητήσεις μου με τις δύο συναδέλφους σχετικά με την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία όσο και στα χαρακτηριστικά της ίδιας της καβαφικής ποίησης, αλλά και στη διαδικτυακή της τύχη. Αυτά τα αναφέρω ως στοιχεία ενδεικτικά της σημασίας που έχουν για τον εκπαιδευτικό τόσο οι θεωρητικές του καταβολές όσο και τα ίδια τα κείμενα και οι αναγνωστικές διαδρομές που αυτά υπο/επιβάλλουν.

¹⁰ Βλ. και Τσίρκας 1994: 209-219.

¹¹ *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία Β΄ Γυμνασίου*: [1.1.1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη](#) και [1.1.3. Η πάλη της Ορθοδοξίας και τις αιρέσεις](#) (η ενότητα προτείνεται να διδαχθεί από περίληψη, ωστόσο κρίνεται σκόπιμη η διδασκαλία τουλάχιστον των υποενοτήτων β. και γ.). *Χημεία Β΄ Γυμνασίου*: [1.1. Τι είναι η Χημεία και γιατί τη μελετάμε](#), [1.2. Καταστάσεις των υλικών](#), [1.3. Φυσικές ιδιότητες των υλικών](#). Σε ενδεχόμενη επέκταση του σεναρίου προτείνεται η διασύνδεση με τη *Γεωλογία-Γεωγραφία Β΄ Γυμνασίου*: [Χάρτες](#).

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Σχετικά με τις Τ.Π.Ε., το συγκεκριμένο σενάριο εξετάζει κάποιες από τις αλλαγές στις πρακτικές γραμματισμού των μαθητών που προκύπτουν από την προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων μέσω των συγκεκριμένων εργαλείων που χρησιμοποιούνται.

- Ποιες αλλαγές, λ.χ., επιφέρει η χρήση του επεξεργαστή κειμένου στο λογοτεχνικό κείμενο και την παραδοσιακή γραμμική του διάταξη;¹²
- Για πόσο καιρό μπορεί να διατηρηθεί το στοιχείο της έκπληξης και του μυστηρίου στο οποίο στοχεύσαμε με την αποσιώπηση του ονόματος του ποιητή και του είδους των κειμένων που χρησιμοποιήθηκαν, τη στιγμή που η πρόσβαση στα κείμενα είναι πλέον ευκολότερη από παλιά¹³; Από την άλλη, το ενδεχόμενο να εντοπίσουν και να αξιολογήσουν οι μαθητές υλικό που έχει αναρτηθεί στο διαδίκτυο δεν αποτελεί από μόνον του έναν πολύ σημαντικό γραμματισμό που πρέπει να κατακτήσουν;
- Η αλλαγή στις ορθογραφικές συμβάσεις (π.χ. ο πλαστός «παππούς» του σεναρίου περνά από τη χρήση του πολυτονικού στη χρήση του μονοτονικού, προκειμένου, όπως δηλώνει, να έρθει κοντά στους νεότερους) ή στην τεχνολογία και τα μέσα της γραφής (υποτίθεται ότι τα κείμενα του [Φύλλου εργασίας 1-Α'](#) είναι γραμμένα σε γραφομηχανή) μπορεί να έχει κάποια σημασία για τους μαθητές, έστω στη δημιουργία των συνθηκών εξαπάτησής τους; Κατά την εφαρμογή του σεναρίου υπήρξε τέτοιου είδους αναστοχασμός,

¹² Για τον σχετικό προβληματισμό και για προτάσεις αξιοποίησης του επεξεργαστή κειμένου βλ. Κουτσογιάννης 2010: 190-215· Παντζαρέλας 2012: 14-22· Νικολαΐδου 2009: 121-124.

¹³ Ενδεικτικές είναι οι σχετικές αιτιάσεις του David Clemens σε άρθρο με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Πώς το διαδίκτυο κατέστρεψε τη διδασκαλία της λογοτεχνίας» (2013). Για τα επιχειρήματά του και για μια απάντηση σε αυτά βλ. το άρθρο της Ευαγγελίας Μουλά «Νέες τεχνολογίες και λογοτεχνία. Η μηχανία απέναντι στο καινούριο ή προαιώνια διαμάχη μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας με νέο προσώπειο;» (2013). Επειδή οι απόψεις του Clemens και της Μουλά σχετίζονται με κάποιους από τους στόχους και τους προβληματισμούς του σεναρίου, επέλεξα να αναφερθώ σε αυτές εκτενέστερα στο [Παράρτημα 1](#).

ώστε να αρχίσουμε σταδιακά να περνούμε με τους μαθητές μας από την εργαλειακή χρήση των ΤΠΕ στον κριτικό ψηφιακό γραμματισμό¹⁴.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Κ.Π. Καβάφης, «Αθανάσιος». Στο Lavagnini 1994: 106.

Κ.Π. Καβάφης, [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#). Στο Σαββίδης 1989: 183.

Κ.Π. Καβάφης, «Hunc deorum templis». Στο Lavagnini 1994: 240.

Κ.Π. Καβάφης, [«Μεγάλη συνοδεία εξ ιερών και λαϊκών»](#). Στο Σαββίδης 1989: 143.

Κ.Π. Καβάφης, «Ο επίσκοπος Πηγάσιος». Στο Lavagnini 1994: 114.

Κ.Π. Καβάφης, [«Ο Ιουλιανός και οι Αντιοχείς»](#). Στο Σαββίδης 1989: 145

Κ.Π. Καβάφης, [«Ο Ιουλιανός εν Νικομηδεία»](#). Στο Σαββίδης 1989: 128.

Κ.Π. Καβάφης, [«Ο Ιουλιανός, ορών ολιγοριαν»](#). Στο Σαββίδης 1989: 125.

Κ.Π. Καβάφης, [«Ουκ έγνων»](#). Στο Σαββίδης 1989: 152.

Κείμενα άλλων σχολικών εγχειριδίων

Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Β΄ Γυμνασίου

[I.1.1. Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη](#)

[I.1.3. Η πάλη της Ορθοδοξίας με τις αιρέσεις και την αρχαία θρησκεία](#)

Υποστηρικτικό υλικό

Μη λογοτεχνικά κείμενα

Ostrogorsky, G. [1963] 1978. *Ιστορία του βυζαντινού κράτους, τόμ. Ι*. Μτφρ. Ι. Παναγόπουλος, 109-110. Αθήνα: Ιστορικές εκδόσεις Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος.

¹⁴ Για την ανάγκη να μην αντιμετωπίζουμε την εκάστοτε τεχνολογία της γραφής ως τον αποκλειστικό παράγοντα μετασχηματισμού των αναγνωστικών πρακτικών, αλλά ως μία μόνο παράμετρο ενός πολυσύνθετου φαινομένου που συναρτάται από το ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο βλ. Ακριτίδου 2013: 5-7, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τα νεότερα ερευνητικά δεδομένα, οι κάθε λογής αιτιάσεις εναντίον των ΤΠΕ, ότι δήθεν θα επιφέρουν το τέλος της λογοτεχνικής ανάγνωσης, δεν φαίνεται να ευσταθούν.

Ιστοσελίδες

[Κ.Π. Καβάφης, Ο επίσημος διαδικτυακός τόπος του αρχείου Καβάφης](#) [30-11-2014]

Wikipedia: [Ιουλιανός](#) [30-11-2014]

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η ώρα

Τι έχει ήδη διδαχθεί στο μάθημα της Ιστορίας...

Σε συνεννόηση με την καθηγήτρια που δίδασκε ιστορία στο συγκεκριμένο τμήμα, στο οποίο εφαρμόστηκε το σενάριο, είχαμε καταρχάς εξασφαλίσει ότι οι μαθητές είχαν διδαχθεί ήδη πριν από την πρώτη ώρα εφαρμογής του σεναρίου το κεφάλαιο [I.1.1 Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη](#) και τις υποενότητες β. και γ. από το κεφάλαιο [I.1.3 Η πάλη της Ορθοδοξίας με τις αιρέσεις και την αρχαία θρησκεία](#).

Από τους [στόχους](#) του πρώτου κεφαλαίου μας ενδιέφεραν ιδιαίτερα οι εξής:

- να αντιληφθούν οι μαθητές τη σημασία της θέσης της Κωνσταντινούπολης και να φανταστούν την εικόνα της, καθώς η Νέα Ρώμη δημιουργήθηκε με πρότυπο την Παλιά Ρώμη και όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα του ελληνορωμαϊκού κόσμου,
- να συνειδητοποιήσουν ότι η νέα πρωτεύουσα έχει επιπλέον και χριστιανικό χαρακτήρα,
- να ερμηνεύσουν τη στάση του Κωνσταντίνου Α΄ απέναντι στον Χριστιανισμό και τους λόγους που την επέβαλλαν, αλλά και να κατανοήσουν τι ήταν ο συγκρητισμός της όψιμης αρχαιότητας, όπως αυτός αποτυπώθηκε στις θρησκευτικές επιλογές του Κωνσταντίνου, αλλά και στον χαρακτήρα της Νέας Ρώμης.¹⁵

¹⁵ Βλ. επίσης, Δημητρούκας, Ι. & Θ. Ιωάννου, *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Β΄ Γυμνασίου*. [Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#): 22-24. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Από το δεύτερο κεφάλαιο μας ενδιέφερε:

- να εστιάσουν οι μαθητές στην προσπάθεια του Ιουλιανού να επαναφέρει την αρχαία θρησκεία και να αντιληφθούν τους λόγους αποτυχίας της προσπάθειάς του. Μετά τον θάνατό του, ο Χριστιανισμός επικρατεί οριστικά (διάταγμα Μ. Θεοδοσίου) και κάποιοι φανατικοί χριστιανοί εξελίσσονται σε απηνείς διώκτες των εθνικών.¹⁶

Κατά την εφαρμογή, αξιοποιήθηκε το γεγονός ότι οι μαθητές είχαν εμπεδώσει τα παραπάνω στοιχεία από τη διδασκαλία των προαναφερθεισών ενοτήτων στο μάθημα της Ιστορίας, ώστε να προσεγγίσουμε τα Ιουλιανά ποιήματα που εξετάστηκαν μέσα στην ιστορικότητά τους, σύμφωνα άλλωστε με τις σύγχρονες αναζητήσεις για τη διδακτική της λογοτεχνίας.

Τέλος, πριν από την έναρξη της εφαρμογής είχα φροντίσει να ανοίξω Wiki στον ιστοχώρο pbworks με τίτλο «grandpalit.pbworks.com» και να δώσω στα παιδιά τους κωδικούς εισόδου τους, επιδεικνύοντας σύντομα τους τρόπους περιήγησης και ανάρτησης αρχείων στο Wiki.

☆ ΑΡΧΙΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

last edited by [giannis](#) 4 weeks ago

[Page history](#)

Καλώς ορίσατε!

ΛΙΓΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ

Πώς θα κατασκευάσετε μια εργασία/παρουσίαση από κοινού με την ομάδα σας, δουλεύοντας από τον προσωπικό σας υπολογιστή:

1. Αποθηκεύετε την εργασία/παρουσίαση που ανέβασε κάποιο μέλος της ομάδας σας, στον υπολογιστή σας.
2. Προσθέτετε τις δικές σας σημειώσεις/διαφάνειες με το κομμάτι της εργασίας που έχετε αναλάβει σε συνεννόηση με τους συμμαθητές σας.
3. Ανεβάζετε το αρχείο στη σελίδα σας από το upload files.

Σημ: Αν δεν βρίσκετε ένα αρχείο, ανοίξτε την καρτέλα pages and files ή, στη δεξιά πλευρά της σελίδας, μεταβείτε μέσω των recent activities (--> more activities) στο αρχείο που ψάχνετε. Να θυμάστε να δίνετε σαφή ονόματα στα αρχεία σας (να αναφέρονται ο τίτλος κειμένου ή η εργασία και το όνομά σας), ώστε να μπορείτε εύκολα να τα ψάξετε.

Για να κατασκευάσετε μια καινούρια σελίδα ή για να προσθέσετε στοιχεία σε μια παλαιότερη, επιλέξτε edit και γράψτε μέσα στο πλαίσιο, όπως σε ένα πρόγραμμα word.

Για να προσθέσετε έναν σύνδεσμο (link) προς μία σελίδα μαρκάρετε τη λέξη και στη συνέχεια επιλέξτε από το διπλανό πλαίσιο τη σελίδα ή το αρχείο στο οποίο θα μεταβαίνουμε (κάνοντας κλικ το σύνδεσμο που δημιουργήσατε).

Όσοι θέλετε να μάθετε ποια αρχεία έχουν ανεβάσει οι συμμαθητές σας όσον καιρό δεν επισκεφθήκατε τον κήπο μας, επιλέξτε: recent activity-->more activity--> new files--> επιλέγω όποιο θέλω --> στη σελίδα που ανοίγει, επιλέγω download--> το μελετώ και σχολιάζω στο πλαίσιο add a comment.

¹⁶ Βλ. και Δημητρούκας,Ι. & Θ. Ιωάννου, *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Β΄ Γυμνασίου*. [Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#): 25-27. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Ξεκινήσαμε, λοιπόν, την εργασία μας στο μάθημα της Λογοτεχνίας ...

Η συνάντηση της πρώτης ώρας εφαρμογής, κατά παρέκκλιση από το αρχικό σενάριο, πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας, λόγω αδυναμίας να χρησιμοποιήσουμε το εργαστήριο, καθώς άλλο τμήμα του σχολείου είχε την ίδια ώρα μάθημα Πληροφορικής. Επίσης, το ωρολόγιο πρόγραμμα δεν προέβλεπε συνεχές δώρο και έτσι προσαρμόσαμε το μάθημα (όπως, άλλωστε, και όσα ακολούθησαν) και τις δραστηριότητες για το σπίτι στα δεδομένα ενός σαρανταπεντάλεπτου.

Στους μαθητές διανεμήθηκε αρχικά το απόσπασμα από την Ιστορία του G. Ostrogorsky που αναφέρεται στην προσπάθεια του Ιουλιανού για επαναφορά της αρχαίας θρησκείας (Ostrogorsky [1963] 1978: 109-110)¹⁷. Με κατευθυνόμενο διάλογο επισημάναμε μαζί τα στοιχεία της ιστορικής προσέγγισης σχετικά με τον χαρακτήρα και τα αίτια αποτυχίας της προσπάθειας του αυτοκράτορα αυτού. Οι μαθητές ρωτήθηκαν για το είδος του κειμένου και το προσδιόρισαν με ευκολία. Τους ζητήθηκε σύντομος σχολιασμός της γλώσσας και του ύφους του και τα παιδιά μίλησαν για ύφος που προσιδιάζει σε επιστημονικό κείμενο. Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, καθώς είχαν ήδη διδαχθεί στο μάθημα της Ιστορίας τις ενότητες για τη θρησκευτική πολιτική του Κωνσταντίνου Α΄ και το κεφάλαιο για τη διαμάχη αρχαίας θρησκείας και χριστιανισμού, ανακάλεσαν με ευκολία τα σχετικά ιστορικά γεγονότα. Στη συνέχεια, τους μοίρασα το [Φύλλο εργασίας 1-Α΄](#) και, αφού διάβασα την πρώτη σελίδα του, η οποία παρατίθεται αμέσως παρακάτω, τους ζήτησα τη συνδρομή τους για την επίλυση του προβλήματος που μας ανέθεσε ο επινοημένος «παππούς».

Α΄

υμάμαι με νοσταλγία τον παππού μου. Λάτρης της ιστορίας, της γλώσσας, της λογοτεχνίας, της χημείας και της αλχημείας, και, γενικώς, κάθε φάρσας. Κάποιος μορφωμένος θείος τον αποκαλούσε διαρκώς «ο απατηλός γέρος». Τότε, δεν καταλάβαινα γιατί...

¹⁷ Βλ. [Παράρτημα 2](#).

Τεράστια η βιβλιοθήκη του, πολύτιμα τα βιβλία που άφησε πίσω του. Τα πιο πολλά δερματόδετα, με καλαίσθητα τυπογραφικά στοιχεία, στολισμένα με κοσμήματα και σπάνιες ξυλογραφίες. Μου αρέσει να τα ξεφυλλίζω. Πολύ συχνά, μάλιστα, ανακαλύπτω μέσα στις σελίδες τους αληθινούς θησαυρούς: υπογραμμισμένα χωρία, σημειώσεις του και σκίτσα στο περιθώριο, χαρτάκια με σκέψεις του πάνω σε ό,τι είχε διαβάσει. Ώσπου προχθές, ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο για τη βυζαντινή ιστορία, μέσα στο κεφάλαιο για την επικράτηση του Χριστιανισμού στο βυζαντινό κράτος, βρήκα μια δακτυλογραφημένη σελίδα. Τι είχε σχεδιάσει, άραγε, πάλι ο παππούς; Ποια σχέση είχαν τα κείμενα αυτά μεταξύ τους; Ήθελε κάτι να μας πει με τον ανεπανάληπτο, παιγνιώδη τρόπο του; Ή μήπως όχι;

Τι λέτε: να προσπαθήσουμε να λύσουμε μαζί το μυστήριο; Έχουμε πολλή δουλειά, καθώς ο παππούς, αδιόρθωτος λάτρης των ιστοριών μυστηρίου, ήταν ικανός να θέτει τα πιο αναπάντεχα ερωτήματα. Ξεκινάμε;

Ας σημειωθεί ότι, προσπαθώντας να δημιουργήσω, όσο ήταν δυνατόν, κάποια αίσθηση μυστηρίου είχα επιλέξει, κατά τη δημιουργία του σεναρίου, να μη χρησιμοποιήσω τον συνήθη τίτλο «Φύλλο εργασίας», αλλά μόνον το κεφαλαίο γράμμα Α'. Με την ίδια λογική είχαν επιλεγεί το φόντο (που δεν είναι βέβαια ορατό στην προς δημοσίευση εκδοχή του σεναρίου), η πολυτονική γραμματοσειρά, το αρχίγραμμα. Υποτίθεται ότι το κείμενο ήταν γραμμένο από τον παππού σε γραφομηχανή και απλώς προσέθεσα κάποια δικά μου ερωτήματα, πληκτρολογημένα σε διαφορετική γραμματοσειρά.

Στόχος εδώ ήταν, όσον αφορά στους γραμματισμούς, να συζητηθεί κάποια στιγμή στο Wiki, αν όλα τα συγκεκριμένα τεχνάσματα που αφορούν στο υλικό και τον τρόπο γραφής των φύλλων εργασίας συντέλεσαν στην παραπλάνηση των μαθητών αναφορικά με την ταυτότητα εκείνου που τους ανέθετε τα προβλήματα προς επίλυση (ενός ηλικιωμένου ανθρώπου, δηλαδή, που χρησιμοποιεί πολυτονικό και φυσικά... πληκτρολογεί το δακτυλόγραφο στην παλιά του γραφομηχανή).

Οι μαθητές χωρισμένοι σε μικρές ομάδες των δύο ατόμων (καθένας/καθεμιά μαζί με τον διπλανό του/της) πήραν στα χέρια τους το κοινό αυτό φύλλο εργασίας. Μόλις αναγνώστηκε το εισαγωγικό κείμενο (η πρώτη σελίδα του πρώτου φύλλου εργασίας), οι μαθητές έδειξαν ενδιαφέρον για τον μυστηριώδη παππού και την αποστολή που επρόκειτο να μας αναθέσει και έτσι συμφώνησαν αμέσως να εμπλακούμε στη διαδικασία.

Το ζήτημα της σκοπιμότητας της επινόησης του παππού τέθηκε πράγματι, μετά το τέλος της πρώτης ώρας, στο Wiki προς συζήτηση, αλλά και κατά την τελική αξιολόγηση του σεναρίου. Ακολουθούν ενδεικτικά στιγμιότυπα/τεκμήρια για την άποψη των μαθητών σχετικά με τον στόχο της επινόησης αυτής. Το πρώτο αναρτήθηκε στο Wiki μετά την πρώτη ώρα του σεναρίου, ενώ το χειρόγραφο τεκμήριο έχει γραφεί στην τάξη κατά την τελευταία ώρα της εφαρμογής:

giannis said
at 6:37 pm on Nov 13, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

Τι ήθελα λοιπόν να αναδεχθεί από αυτή τη μικρή ... παρασπονδία;

wikiuser0017 said
at 7:23 pm on Nov 14, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ ΠΟΥ ΠΗΡΑΤΕ ΚΥΡΙΣ ΠΙΣΤΕΥΩ ΟΤΙ ΗΤΑΝ ΑΡΚΕΤΑ ΠΕΙ
ΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΛΗΘΟΦΑΝΕΣ

giannis said
at 6:38 pm on Nov 16, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

Ε τότε ήταν προσωπείο επιγυχός. Ξέρετε, αυτό επιδίδκουν πάντοτε και οι λογοτέχνε που υιοθετούν προσωπεία. Άλλωστε, σε οποιαδήποτε αφήγηση η αληθοφάνεια είναι μεγάλη αρετή!

wikiuser0006 said
at 7:37 pm on Nov 14, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

τι είναι παρασπονδία ?

giannis said
at 6:40 pm on Nov 16, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

Αφού είσαι σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, μπορείς να ανατρέξεις σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό και να δεις. Δες τη διεύθυνση στους σελοδοδείκτες που παρατίθενται στη διπλανή στήλη.

Εικόνα 1: Συζήτηση για το τέχνασμα του "παππού"

δ) Κατά την γνώμη μου ο κύριος χρησιμοποίησε το «προσωπείο» του παππού για να είναι πιο διαδραστικό και ^{ένα} μυστήριο. Αλλά μας βοήθησε πιο εύκολα να καταλάβουμε όταν μας είπε ότι ο Καβάφης στα ποιήματά του βάζει προσωπία έτσι με αυτόν του τρόπου ~~και την προσωπία~~ ^{προηγούμενη} κάναμε την φράση στην τάξη που φανταστήκαμε πως είχατε τότε που συνέβησαν τα γεγονότα.

Εικόνα 2: Απόσπασμα από το φύλλο αξιολόγησης

Μία μαθήτρια αναρωτήθηκε πώς σχετίζονταν τα περί παππού με το κείμενο του Ostrogorsky. Ζήτησα, λοιπόν, από τα παιδιά να διαβάσουν σιωπηλά τα τρία κείμενα της δεύτερης σελίδας και να απαντήσουν στην εύλογη απορία της. Εύκολα διαπίστωσαν ότι και τα τρία αυτά κείμενα, όπως και το απόσπασμα από το εγχειρίδιο ιστορίας, αναφέρονταν στον Ιουλιανό. Φυσικά, δεν είχαν ακόμη καταλάβει ότι επρόκειτο για ποιήματα.

Λίγα λόγια στο σημείο αυτό για τα συγκεκριμένα κείμενα: πρόκειται για τρία ατελή *Ιουλιανά* ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη, τα «Αθανάσιος», «Hunc deorum templis», και «Ο επίσκοπος Πηγάσιος». Η επιλογή τους υπαγορεύτηκε από την προσπάθεια παραπλάνησης και δημιουργίας ατμόσφαιρας. Καταρχάς, το ίδιο το περιεχόμενό τους αποπνέει μια ατμόσφαιρα μεταφυσικού και μυστηρίου. Το ύφος και η γλώσσα τους, πάλι, ιδίως στα δύο από αυτά ήταν αναμενόμενο να ξενίσουν τους μαθητές, καθώς σε μια πρώτη βιαστική ανάγνωση δε φαίνεται να παραπέμπουν σε ποιήματα. Μάλιστα, επέλεξα να τα παραθέσω μέσα στο φύλλο εργασίας σε συνεχή λόγο, πληκτρολογημένα καθ' όλο το μήκος της σελίδας, ώστε να θυμίζουν πεζό κείμενο, για να διαπιστώσω αν θα παραπλανούνταν οι μαθητές, ώστε να τα

θεωρήσουν, για παράδειγμα, ιστορικές αφηγήσεις, έχοντας μάλιστα πριν από λίγο μελετήσει το απόσπασμα από τον Ostrogorsky.

Κάλεσα τα παιδιά να διατυπώσουν την πρώτη εντύπωσή τους από το ποίημα «Hunc deorum templis», ρωτώντας αν πρόκειται για κείμενο γραμμένο από έναν ιστορικό, όπως και το απόσπασμα του Ostrogorsky. Κάποιος μαθητής τόνισε ότι αυτό το κείμενο διέφερε από εκείνο του Ostrogorsky ως προς το ύφος. Κάποιοι διατύπωσαν την αίσθησή τους ότι επρόκειτο για κείμενο λογοτεχνικό, μια που στην περίπτωση του χρησιμοποιήθηκαν «τρόποι» της λογοτεχνίας (μίλησαν για «αφήγηση» που παραπέμπει σε λογοτεχνικό κείμενο, καθώς κάποια πράγματα διατυπώνονταν «υπαινικτικά» ή «μεταφορικά». –Σε εισαγωγικά παραθέτω λόγια των ίδιων των μαθητών).

Χωρίς να επεκταθούμε στην ανάγνωση των υπόλοιπων ποιημάτων, για λόγους χρόνου, τους επισήμανα αμέσως μετά ότι ο ίδιος ο παππούς μάς έδωσε ως κλειδί για την επίλυση του προβλήματος σχετικά με το είδος των συγκεκριμένων κειμένων ένα ακόμη κείμενο, δακτυλογραφημένο στην τελευταία σελίδα του Α'. Συμφωνήσαμε πως, εφόσον οι μαθητές προσέγγιζαν επιτυχώς το κείμενο αυτό, θα μπορούσαν να προσδιορίσουν το είδος των τριών άτιτλων κειμένων της δεύτερης σελίδας. Παραθέτω εδώ τη σελίδα αυτή του [Φύλλου εργασίας 1-Α'](#):

Γυρίζοντας το δακτυλόγραφο του παππού από την πίσω σελίδα, είδα πως έγραφε τα εξής:

Όλοι μαζί κινούμε συρφετός γυρεύοντας όμοιοκαταληξία μιὰ τέτοια εύγενική φιλοδοξία ἔγινε τῆς ζωῆς μας ὁ σκοπός. Ἀλλάζουμε μὲ ἦχους καὶ μὲ συλλαβές τὰ αἰσθήματα στὴ χάρτινη καρδιά μας, δημοσιεύουμε τὰ ποιήματά μας, γιὰ νὰ τιτλοφορούμεθα ποιητές.

Αὐτὸ τὸ κείμενο θὰ σᾶς δείξει τὸν δρόμο γιὰ τὴ λύση τοῦ αἰνίγματος, ἔγραφε. Ἴδιο τὸ εἶδος τῶν κειμένων, ἴδια καὶ ἡ ἐποχὴ πὺ γράφτηκαν. Ἄλλοι οἱ δημιουργοὶ τους, ἴδιο τὸ ἔργο σας. Να τεμαχίσετε τὰ κείμενα, ὅπως νομίζετε. Γιατὶ τὸ καθένα μὲ κάποιον τρόπο μπορεῖ νὰ χωριστεῖ σὲ

μικρότερα κομμάτια. Αν βρείτε τη λύση, προσέθετε, να κοιτάξετε στο μπαούλο.

Τὸ Κάππα καὶ τὸ Πι σᾶς περιμένουνε ἐκεί!

Είχε, λοιπόν, επιλεγεί ως κλειδί για τη λύση του γρίφου ένα κείμενο, το οποίο, μολονότι είχε επίσης πληκτρολογηθεί σαν να ήταν πεζό (σε αράδες που καταλάμβαναν όλο το μήκος της σελίδας) μπορούσε κανείς εύκολα να διαγνώσει ότι επρόκειτο για ποίημα. Επρόκειτο για τις δύο πρώτες στροφές από το [«Όλοι μαζί»](#) του Κ. Καρυωτάκη, που, εκτός του ότι είναι γραμμένο με μέτρο και ομοιοκαταληξία, αναφέρεται στην ιδιότητα εκείνου που μιλάει σε πρώτο πρόσωπο μέσα σε αυτό («δημοσιεύουμε τα ποιήματά μας | για να τιλοφορούμεθα ποιητές»). Οι μαθητές έπρεπε να καταλάβουν τι κρύβεται πίσω από τις οδηγίες του παππού και να χωρίσουν/τεμαχίσουν καταρχάς το κείμενο του Καρυωτάκη σε στίχους. Όπως είχαμε υποθέσει, η ομοιοκαταληξία τους βοήθησε, ώστε να ανακοινώσουν σύντομα το πόρισμά τους ότι επρόκειτο για ποίημα.

Προβάλλοντας το σχετικό αρχείο στον διαδραστικό ζήτησα, μετά την τρίλεπτη επεξεργασία στο πλαίσιο των μικρών ομάδων, να χωρίσουν οι μαθητές το κείμενο αυτό στη φωτοτυπία που τους δόθηκε. Ένας εκπρόσωπος από μία ομάδα προσήλθε στον διαδραστικό πίνακα και με τη βοήθεια της επιλογής enter χώρισε το αρχικό συνεχές κείμενο σε στίχους. Χάρη στις δυνατότητες του επεξεργαστή κειμένου, η μορφή του κειμένου άλλαξε τελείως, γεγονός που επισημάνθηκε από τους ίδιους τους μαθητές. Κάποιος μαθητής θυμήθηκε ότι η ομοιοκαταληξία που χρησιμοποιείται στο ποίημα αυτό είναι σταυρωτή. Μάλιστα, ήρθε στον πίνακα και υπογράμμισε με το σχετικό εργαλείο (χρωματιστό στυλό) τις καταλήξεις που ομοιοκαταληκτούν.

Μέχρι εκείνο το σημείο, οι μαθητές είχαν διαπιστώσει ότι τα τρία κείμενα της δεύτερης σελίδας του [Φύλλου εργασίας 1-Α'](#) που σχετίζονται με τον Ιουλιανό ήταν ποιήματα, αφού ποίημα ήταν και το κείμενο «Όλοι μαζί». Ποιοι ήταν όμως οι σύγχρονοι μεταξύ τους ποιητές που, σύμφωνα με ένα άλλο ζητούμενο του [Φύλλου](#)

[εργασίας 1-Α'](#), είχαν γράψει αυτά τα ποιήματα («Ίδιο τὸ εἶδος τῶν κειμένων, ἴδια καὶ ἡ ἐποχὴ πού γράφτηκαν. Ἄλλοι οἱ δημιουργοὶ τους, ἴδιο τὸ ἔργο σας.»); Και τι εννοούσε ο παππούς γράφοντας στο τέλος της σελίδας αυτής ότι στο μπαούλο μας περίμεναν το «Κάππα και το Πι»;

Καθώς η ώρα πλησίαζε στο τέλος της, ζήτησα από τα παιδιά να προσπαθήσουν ατομικά στο σπίτι τους να απαντήσουν στα παραπάνω ερωτήματα. Παραδέχθηκα ότι η εργασία αυτή φάνταζε εκ πρώτης όψεως απαιτητική και τους ζήτησα να σκεφθούν πώς θα ήταν δυνατόν να εντοπίσουν οι μαθητές μόνοι τους τα ονόματα των ποιητών, έχοντας ως μόνο στοιχείο στη διάθεσή τους τα ποιήματα του [Φύλλου εργασίας 1-Α'](#). Μία μαθήτρια πρότεινε να πληκτρολογήσουμε τους πρώτους στίχους των ποιημάτων αυτών (υπενθυμίζω ότι σκόπιμα δεν είχα παραθέσει τους τίτλους τους) σε μια μηχανή αναζήτησης. Η τάξη υιοθέτησε την πρότασή της. Επιπλέον, τα παιδιά έπρεπε να προσπαθήσουν να επαναλάβουν μόνα τους τη διαδικασία τεμαχισμού των αράδων σε στίχους για τα τρία ατελή ποιήματα της δεύτερης σελίδας του πρώτου φύλλου εργασίας, κατά το πρότυπο της εργασίας που προηγήθηκε στον διαδραστικό πίνακα.

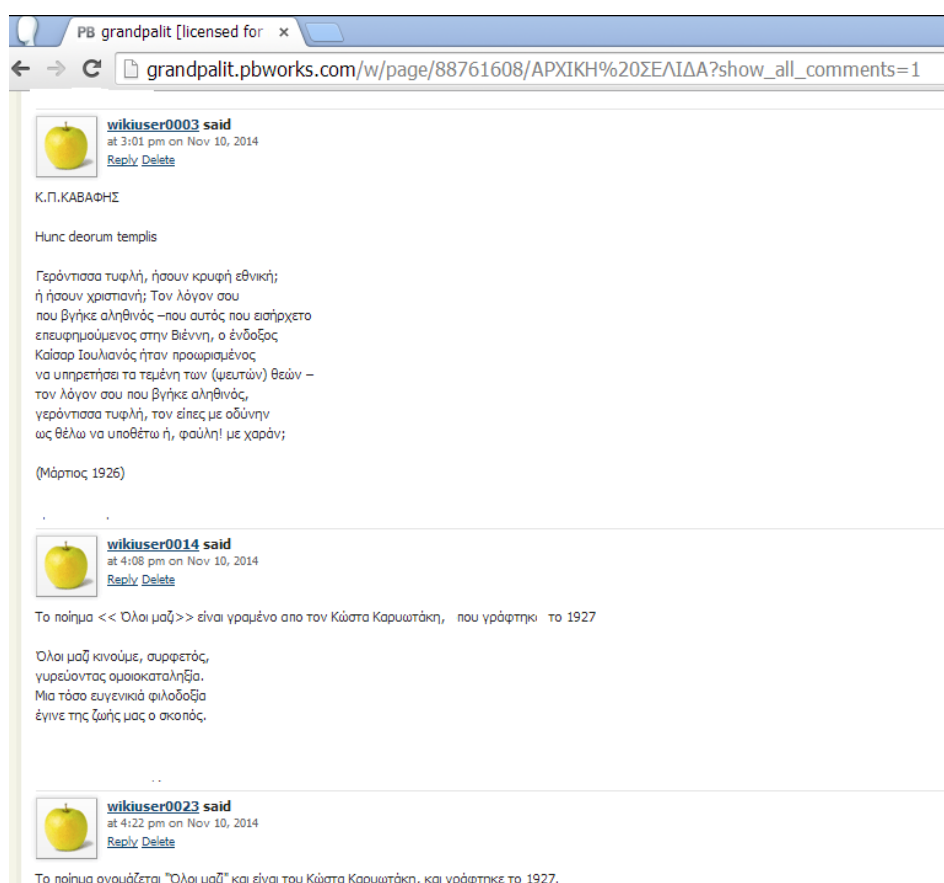
Υπήρχε, όμως, και ένα ακόμη εργαλείο, που θα μπορούσε να μας φανεί χρήσιμο στην όλη προσπάθεια: οι μαθητές ενημερώθηκαν ότι στο διαδίκτυο είχα ήδη ανοίξει έναν ιστοχώρο Wiki για την τάξη μας, στον οποίο θα μπορούσαν να αναρτήσουν τις προτάσεις τους μετά την αναζήτηση στον παγκόσμιο ιστό σχετικά με τα παραπάνω ερωτήματα.

Σχετικά με την εργασία χωρισμού των τριών ποιημάτων του Καβάφη σε στίχους σημειώνω ότι εξαρχής δε με ενδιέφερε ποιος μαθητής θα πλησιάσει στην «τελική» εκδοχή κάθε ποιήματος που προτείνεται από την εκδότρια, αλλά η ίδια η διαδικασία, ώστε να αντιληφθούν οι μαθητές τις δυνατότητες που δίνει ο επεξεργαστής κειμένου να παρεμβαίνει ο αναγνώστης στη διάταξη και τη μορφή του κειμένου και να το τροποποιεί. Επίσης, ήθελα να διαπιστώσω αν οι μαθητές θα ανέτρεχαν στο διαδίκτυο, για να βοηθηθούν στην εργασία τους.

Πράγματι, ανοίγοντας το ίδιο βράδυ την αρχική σελίδα του Wiki διαπίστωσα ότι οι μαθητές είχαν κινητοποιηθεί επαρκώς. Δεν ήταν μόνο ότι πολλοί προσπάθησαν να χωρίσουν μόνοι τους τα ποιήματα σε στίχους. Κάποιοι άλλοι είχαν ήδη βρει μέσω του διαδικτύου τα ονόματα των δύο ποιητών, τη χρονολογία γραφής καθενός από τα ποιήματα, αλλά και τα ίδια τα ποιήματα, χωρισμένα σε στίχους. Καταδείχθηκε έτσι ότι οι μηχανές αναζήτησης μας επιτρέπουν πλέον να εντοπίζουμε εύκολα το υλικό που επιθυμούμε. Ωστόσο, στο επόμενο μάθημα τονίστηκε η ανάγκη να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί αν δεν γνωρίζουμε ότι ο ιστοχώρος που προστρέχουμε είναι αξιόπιστος. Ακολουθούν δύο ενδεικτικά στιγμιότυπα από το Wiki:

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

wikuser0023 said
at 8:37 pm on Nov 10, 2014
[Reply](#) [Delete](#)

Τον Μάιο του 1920 ο Καβάφης γράφει το ποίημα "Ο Επίσκοπος Πηγάσος" που αποτελεί ένα από τα "Ατελή Ιουλιανά ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη"

Εισήλθαν στον παρακλή ναό της Αθηνάς
ο Χριστιανός επίσκοπος Πηγάσος
ο Χριστιανός ηγεμόνας Ιουλιανός.
Εκύπταζαν με πόθον και απογή τ' αγάλματα
όμως συναμλοούσανε διαστακτικούς
με υπαινιγμούς, με λόγια διπρορούμενα,
με φράσεις πλήρεις προφυλλέξεως,
γιατί δεν ήσαν βέβαιοι ο ένας για τον άλλον
και συνεπώς φοβούνταν να μη εκτεθούν,
ο ψεύτης Χριστιανός επίσκοπος Πηγάσος
ο ψεύτης Χριστιανός ηγεμόνας Ιουλιανός.

Επόμενο ποίημα είναι : "Ο Αθανάσιος"

Αθανάσιος

Μέσα σε βάρκα επάνω στον μεγάλο Νέλο,
με δυο πιστούς συντρόφους μοναχούς,
φυιάς και τάλαιπωρμένους ο Αθανάσιος
-ο ενάρετος, ο ευσεβής, ο την ορθήν πίστιν τρωών-
προσέυχονταν. Τον καταβόσκαν οι εχθροί
και λίγη ελπίς υπήρχε να σωθεί.
Ήταν ο άνεμος ενόστιος
και δύσκολο η σαθρή βάρκα τους προχώρει.

και γράφτηκε τον Απρίλιο του 1920.

Το Κ. και το Π. ήταν όντως ακαί!!!

2^η ώρα

Το τμήμα συγκεντρώθηκε στο εργαστήριο Πληροφορικής. Στον διαδραστικό πίνακα προβλήθηκαν οι μέχρι εκείνη τη στιγμή αναρτήσεις μας στο Wiki και ανακεφαλαιώσαμε τα θέματα που είχαν συζητηθεί είτε στην τάξη είτε ασύγχρονα στο Wiki μας:

- Η ολομέλεια είχε ήδη από την πρώτη ώρα διαπιστώσει ότι ο «παππούς» ήταν επινοημένος, ένα προσωπείο του εκπαιδευτικού για την επίτευξη των στόχων του σεναρίου. Ο «παππούς» αυτός προσπάθησε να χρησιμοποιήσει διάφορα μέσα, ώστε να εμπλέξει τους μαθητές στη διαδικασία: δημιούργησε ατμόσφαιρα μυστηρίου, έθεσε γρίφους προς επίλυση, χρησιμοποίησε το πολυτονικό σύστημα γραφής. Στο σημείο αυτό συζητήσαμε για την πρακτική πολλών λογοτεχνών να μεταχειρίζονται *λογοτεχνικά προσωπεία*.
- Τα πρώτα τέσσερα ποιητικά κείμενα (τρία Ατελή ποιήματα του Καβάφη και ένα απόσπασμα του Καρυωτάκη) δόθηκαν ως πεζά, ωστόσο, χάρη στο ποίημα του Καρυωτάκη, που, με τα παραδοσιακά του στοιχεία (ομοιοκαταληξία, μέτρο) αποτέλεσε το κλειδί για την επίλυση του γρίφου, οι μαθητές αντιλήφθηκαν ήδη κατά την πρώτη διδακτική ώρα ότι επρόκειτο για ποιήματα. Μάλιστα, ένας μαθητής, ανακαλώντας παλαιότερες γνώσεις,

διαπίστωσε ότι η ομοιοκαταληξία του ποιήματος του Καρυωτάκη ήταν σταυρωτή. Έτσι, σημειώθηκε ότι ιδίως από ένα σημείο και μετά ο Καβάφης δεν ακολούθησε στα περισσότερα από τα ποιήματά του τις συμβάσεις της έως τότε παραδοσιακής ποίησης.

- Θυμηθήκαμε επίσης, ότι, ήδη στο προηγούμενο μάθημα, πολλοί από τους μαθητές δήλωσαν ότι δεν παρασύρθηκαν από την πεζή μορφή των κειμένων ούτε από το γεγονός ότι τους παρουσιάστηκαν αμέσως μετά από το ιστορικό κείμενο του Ostrogorsky και δεν τα θεώρησαν ιστορικές αφηγήσεις. Αντίθετα, ο τρόπος γραφής τους τούς έδωσε εξ αρχής την αίσθηση ότι επρόκειτο για κείμενα λογοτεχνικά.
- Θυμηθήκαμε επίσης ότι ως ατομική εργασία, που ξεκίνησε στην τάξη κατά την προηγούμενη διδακτική ώρα και συνεχίστηκε στο σπίτι, οι μαθητές αξιοποίησαν τον Επεξεργαστή κειμένου και επιχείρησαν να χωρίσουν τον συνεχή λόγο των παραπάνω κειμένων σε στίχους. Η δυνατότητα που δίνει το συγκεκριμένο πρόγραμμα στον χρήστη του για αλλαγές στη μορφή και τη γραμμικότητα ενός κειμένου σχολιάστηκε σύντομα.
- Οι περισσότεροι μαθητές επισκέφθηκαν το Wiki και ανάρτησαν τα τρία ατελή ποιήματα στη μορφή που τα βρήκαν σε ιστολόγιο –κάποιοι μαζί με τα σχόλια που τα συνόδευαν εκεί, τα οποία μετέφεραν με αντιγραφή-επικόλληση αυτούσια. Το γεγονός μάς έδωσε τη δυνατότητα να υπενθυμίσουμε την ανάγκη να αποφεύγουν οι μαθητές αυτήν την πρακτική στο μέλλον ή έστω να φροντίζουν να αναφέρουν την πηγή τους. Έτσι, κατά τις επόμενες ημέρες σε παρόμοιες αναρτήσεις τους πρόσθεταν τουλάχιστον το url του ιστοχώρου από τον οποίο είχαν αντλήσει το υλικό τους.
- Υπήρξε, ωστόσο, μια μαθήτρια που εντόπισε τα ποιήματα στη βιβλιοθήκη της και τα πληκτρολόγησε στη συνέχεια από την έντυπη έκδοση. Το γεγονός αυτό μας έδωσε την ευκαιρία να μιλήσουμε για την ανάγκη να είμαστε πολύ προσεκτικοί και ακριβείς, όταν επιχειρούμε κάτι τέτοιο, διότι η στίξη και η

ορθογραφία κάθε λογοτεχνικού κειμένου είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Συμφωνήσαμε, τέλος, ότι η ακριβής παράθεση ενός κειμένου αποτελεί στοιχείο ποιότητας ενός ιστοχώρου στον οποίο αναρτώνται λογοτεχνικά έργα.

- Κατά τον σχεδιασμό του σεναρίου προβλεπόταν συνεχές δίωρο, γεγονός που θα επέτρεπε τη διατήρηση του μυστηρίου σχετικά με την ταυτότητα των δημιουργών (Κ. Π. Καβάφη και Κ. Καρυωτάκη) των τεσσάρων προαναφερθέντων κειμένων έως την ολοκλήρωσή του. Από τη στιγμή που κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατόν, λόγω του προγραμματισμού της σχολικής μονάδας στην οποία εφαρμόστηκε το σενάριο, οι μαθητές είχαν ήδη ανακαλύψει στο σπίτι τους, πριν ξεκινήσει η δεύτερη διδακτική ώρα, μέσω του διαδικτύου, ποιοι και πότε είχαν γράψει τα ποιήματα αυτά.

Έτσι, ως σύντομη άσκηση εκείνη τη στιγμή στο εργαστήριο ζητήθηκε από τα παιδιά να τοποθετήσουν τα τέσσερα ποιήματα σε σειρά με βάση τη χρονολογία συγγραφής τους και να αναρτήσει κάθε ομάδα το σχετικό σχόλιό της στο Wiki, δραστηριότητα που υλοποιήθηκε εύκολα. Κατ' αναλογία, για το σπίτι ζητήθηκε να τοποθετήσουν οι μαθητές τα τρία *Ατελή Ιουλιανά* ποιήματα σε σειρά με βάση τον χρόνο της ιστορίας/γεγονότων, αξιοποιώντας τα στοιχεία που είχαν ήδη αντλήσει από το διαδίκτυο και αναρτήσει οι συμμαθητές τους στο Wiki.

Στη συνέχεια, προέτρεψα τα παιδιά να ανοίξουν το [Φύλλο εργασίας 2 -Β'](#) που είχα ήδη αναρτήσει στο Wiki, ελαφρώς παραλλαγμένο σε σχέση με το αρχικό σενάριο, μιας που η ταυτότητα του δημιουργού των τριών Ατελών ποιημάτων, Κ.Π. Καβάφη, είχε ήδη γνωστοποιηθεί μέσω αναρτήσεων στον συνεργατικό μας ιστοχώρο. Ζητούμενο, σύμφωνα με τον νέο γρίφο του «παππού», ήταν από ποιες πόλεις που σχετίζονταν με τη ζωή του Κ.Π. Καβάφη και με ποια σειρά θα περνούσε η γραμμή που καλούνταν να χαράξουν οι ομάδες στον χάρτη του φύλλου αυτού. Κατά τον σχεδιασμό του σεναρίου είχα αναρωτηθεί κατά πόσο θα αξιοποιούσαν το διαδίκτυο, για να βρουν, για παράδειγμα, ποια είναι τα τρία Πατριαρχεία που παραπέμπουν σε

πόλεις οι οποίες σχετίζονται με τη ζωή και το έργο του Κ.Π. Καβάφη ή τα στοιχεία του βίου του που είναι απαραίτητα για την επίλυση του γρίφου αυτού.

Επισημάνσεις από την εργασία των ομάδων στο εργαστήριο Πληροφορικής, με βάση το [Φύλλο εργασίας 2-B'](#):

- ✓ Οι ομάδες που έλυσαν τον γρίφο γρηγορότερα είχαν πληκτρολογήσει τον όρο «ορθόδοξα πατριαρχία» στη μηχανή αναζήτησης και ανέτρεξαν στο βιογραφικό του Καβάφη. Μάλιστα, μία από αυτές, πληκτρολογώντας στη μηχανή αναζήτησης «Καβάφης-Αντιόχεια», βρήκε ότι ο ζητούμενος τόπος, όπου οδηγήθηκε από τις πνευματικές του αναζητήσεις ο Καβάφης ήταν η Αντιόχεια, επισημαίνοντας, μάλιστα, ότι το ποίημα που ψάχναμε ήταν το «Εις τα Περίχωρα της Αντιοχείας», το τελευταίο από τα αναγνωρισμένα του ποιήματα. Το μέλος της ομάδας που εντόπισε το ποίημα είχε προσέξει ότι στο [Φύλλο εργασίας 2-B'](#) η λέξη «περίχωρα» είχε επισημανθεί με έντονα γράμματα. Αφού τονίστηκε, λοιπόν, ότι είναι απαραίτητο να δίνουμε σημασία σε κάθε λεπτομέρεια ενός κειμένου, ακόμη και στο είδος της γραμματοσειράς ή τη μορφοποίησή του, περάσαμε σε ένα ακόμη στοιχείο του [Φύλλου εργασίας 2-B'](#).
- ✓ Κάποια ομάδα πρόσεξε ότι η γραμματοσειρά σε αυτό το φύλλο εργασίας ήταν πλέον διαφορετική σε σχέση με το πρώτο (κάποιος μαθητής μάλιστα τη χαρακτήρισε «πιο μοντέρνα» σε σχέση με αυτήν του [Φύλλου εργασίας 1-A'](#)).
- ✓ Επίσης, κάποια άλλη ομάδα αναρωτήθηκε πού οδηγούσε ο υπερσύνδεσμος της εισαγωγικής παραγράφου (που παρέπεμπε σε απόσπασμα από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη, από το οποίο ο «παππούς» είχε δανειστεί τα λόγια του) και δοκίμασε να μεταβεί μέσω του υπερσυνδέσμου στην ιστοσελίδα στην οποία οδηγούσε αυτός. Φυσικά, στόχος εδώ ήταν να μιλήσουμε για τη δυνατότητα που παρέχει ο επεξεργαστής κειμένου μέσω των υπερκειμενικών συνδέσεων που επιτρέπει να μας οδηγεί εύκολα σε νέα κείμενα, πέρα από το αρχικό. Ο «παππούς», που κατά τη δήλωσή του

προσαρμόστηκε στα νέα τεχνολογικά δεδομένα και έμαθε υπολογιστή, προκειμένου να έρθει κοντά στις επόμενες γενιές, αξιοποίησε τη δυνατότητα υπερσυνδέσεων που παρέχουν οι Τ.Π.Ε., παραπέμποντας, μάλιστα, σε ένα άλλο κείμενο.

Αφού, λοιπόν, αποκαλύφθηκαν τα ζητούμενα στοιχεία της ταυτότητας και της σχέσης του ποιητή (φυσικής ή πνευματικής) με την Κωνσταντινούπολη, την Αλεξάνδρεια, και την Αντιόχεια, πόλεις για τις οποίες η τάξη είχε μιλήσει εκτενώς στο μάθημα της Ιστορίας της Α΄ και Β΄ Γυμνασίου, συζητήσαμε λίγο για τον ποιητή και τη σχέση του με αυτές.

Τους ζητήθηκε να περιηγηθούν για πέντε περίπου λεπτά στον επίσημο [διαδικτυακό τόπο για τον Κ.Π. Καβάφη](#), τον οποίον είχαν ήδη ανοίξει, εντοπίζοντας το ποίημα «[Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας](#)», και να σχολιάσουν σύντομα τη δομή και τα περιεχόμενά του ιστοχώρου.

Καθώς η ώρα έφτανε στο τέλος της, δόθηκε προς επεξεργασία για το σπίτι το [Φύλλο εργασίας 3-Γ΄](#), που είχε ήδη αναρτηθεί στο Wiki, ώστε να αποτελέσει ένα είδος αναστοχασμού και ανακεφαλαίωσης όσων είχαν συζητηθεί έως τη στιγμή εκείνη. Το πρώτο μέρος του Φύλλου εργασίας αφορούσε στις πρακτικές του «παππού» και προέτρεπε τα παιδιά να αναρτήσουν στο Wiki κείμενα ή σχόλια για τα παρακάτω θέματα που είχαμε συζητήσει ή απλώς θίξει στη τάξη:

- Γιατί ενώ ο «παππούς» πληκτρολογούσε αρχικά σε πολυτονικό σύστημα, ξαφνικά άρχισε να χρησιμοποιεί το μονοτονικό;
- Τι εννοούσε με όσα έγραφε στην αρχή του [Φύλλου εργασίας Β΄](#) («τον εχθρό τον πολεμάς...»);
- Γιατί ο «μορφωμένος θεϊός» αποκαλούσε τον παππού «απατηλό γέρο»; Πώς προσπάθησε να μας εξαπατήσει ο παππούς; Ποια μέσα μεταχειρίστηκε;
- Ποιο ποίημα θα αποτελέσει τον επόμενο γρίφο του παππού; Μπορούμε να το εικάσουμε από τα γραφόμενά του;
- Πώς θα χαρακτηρίζαμε τον παππού;

Καταλαβαίνουμε ότι τα ερωτήματα αυτά σχετίζονταν με τον προβληματισμό που θέλαμε εξ αρχής να αναπτύξουμε σχετικά με την τεχνολογία της γραφής. Θέλαμε, λοιπόν, να διαφανεί ότι ο «παππούς» ήταν απλώς ένα προσωπίο που υιοθετήσαμε μόνο και μόνο για να εμπλέξουμε ενεργά τους μαθητές στη διαδικασία και ότι όλα τα κείμενα είχαν γραφεί σε υπολογιστή. Ο χαρακτηρισμός «απατηλός γέρος», τον οποίο, όπως αναφέρθηκε στο επόμενο μάθημα, [χρησιμοποίησε ο Σεφέρης](#) για τον ίδιο τον Καβάφη, αποδόθηκε στον «παππού», που μεταχειρίστηκε τεχνάσματα που ταίριαζαν στον ίδιο τον Καβάφη, ο οποίος μονίμως έκρυβε το πρόσωπό του πίσω από τα προσωπίδια που επέλεγε. Οι μαθητές χαρακτήρισαν τον παππού «εύστροφο», «πολυμήχανο», «άνθρωπο με χιούμορ».

Στην ίδια κατεύθυνση, η χρήση πολυτονικής ή μονοτονικής γραμματοσειράς ήταν απλώς ένα από τα τεχνάσματα παραπλάνησης που μεταχειριστήκαμε. Δεν ήταν τυχαίο ούτε ότι το γράμμα *κάππα*, που στο [Φύλλο εργασίας 1-Α'](#) γράφτηκε με την αρχαιοελληνική του ορθογραφία, στο [Φύλλο 2-Β'](#) άρχισε να γράφεται με ένα 'π', σύμφωνα με τη νεότερη γραφή. Μας ενδιέφερε, επίσης, να διαπιστώσουμε αν οι μαθητές θα αναζητούσαν και θα έβρισκαν, μέσω του διαδικτύου, την προέλευση των παραθεμάτων και αν, τελικά, θα αντιλαμβάνονταν ότι στοιχεία που φαντάζουν ως λεπτομέρειες είναι συχνά ουσιώδη (π.χ. ο τρόπος που υπέγραφε ο ποιητής, χρησιμοποιώντας τα αρχικά Κ.Π., αποτελούσε οδηγό για να λυθούν κάποια από τα αινίγματα).

Το δεύτερο μέρος του [Φύλλου εργασίας 3-Γ'](#) αφορούσε στους Η/Υ και τη χρήση τους, μέσω των παρακάτω αξόνων:

- Μας βοήθησε ή μας εμπόδισε ο υπολογιστής και το διαδίκτυο να προσεγγίσουμε τα κείμενα; Με ποιους τρόπους; Πιο συγκεκριμένα:
  - πόσο μας βοήθησε το διαδίκτυο στην ανακάλυψη του υλικού; Είναι πάντα αξιόπιστο το υλικό που βρίσκουμε εκεί;
  - Ποιες δυνατότητες μας δίνει ο επεξεργαστής κειμένου στην παρουσίαση του υλικού μας;

Στην προκειμένη περίπτωση, μας ενδιέφερε να ανακεφαλαιώσουμε τις προοπτικές και τους περιορισμούς από τη χρήση των Τ.Π.Ε. για την προσέγγιση της λογοτεχνίας, με οδηγό τη συζήτηση που προηγήθηκε στην τάξη. Οι μαθητές, στις αναρτήσεις τους, δήλωσαν ότι το διαδίκτυο τους βοήθησε αποφασιστικά να διεκπεραιώσουν τις αποστολές που τους ανατέθηκαν, ενώ θυμήθηκαν ότι ο Επεξεργαστής κειμένου τους επέτρεψε με μια απλή εντολή να αλλάξουν τη μορφή των κειμένων του [Φύλλου εργασίας 1-Α΄](#). Παρόμοιες τοποθετήσεις για τη βοήθεια των Τ.Π.Ε στη διεκπεραίωση όλων των αποστολών-δραστηριοτήτων υπήρξαν στα Φύλλα αξιολόγησης, που συμπληρώθηκαν κατά την τελευταία ώρα του σεναρίου¹⁸.

Συνοψίζοντας, οι αναρτήσεις και τα σχόλια της πλειοψηφίας των μαθητών για τα παραπάνω θέματα ήταν αρκετά ικανοποιητικές, παρέχοντάς μας την αίσθηση ότι οι στόχοι μας σχετικά με τη χρήση των Τ.Π.Ε. υπό μια περισσότερο λειτουργική και κριτική διάσταση στο μέλλον είναι δυνατόν να ευοδωθούν.

3^η ώρα

Το συγκεκριμένο μάθημα πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας, που διέθετε διαδραστικό πίνακα. Λαμβάνοντας υπόψη την πορεία υλοποίησης του σεναρίου στο συγκεκριμένο τμήμα έως εκείνη τη στιγμή (ενδείξεις απροθυμίας συνεργασίας σε ευρύτερες ομάδες κατά το παρελθόν, μικρή εξοικείωση με τον χώρο του Wiki), επέλεξα να περάσουμε κατευθείαν στο τελευταίο ποίημα που έγραψε ο Καβάφης, το [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#), εκεί δηλαδή που μας είχε οδηγήσει το [Φύλλο εργασίας 2-Β΄](#), με τον χάρτη και τους γρίφους του. Έτσι, κατά παρέκκλιση από το αρχικό σενάριο, δεν ανατέθηκε, παράλληλα με τη μελέτη του ποιήματος αυτού, η εκπόνηση των εργασιών του [Φύλλου εργασίας 3-Γ΄](#), που προέβλεπε τη μελέτη πέντε διαφορετικών Ιουλιανών ποιημάτων από ισάριθμες ομάδες¹⁹. Με την επιλογή αυτή οι μαθητές στερήθηκαν, βέβαια, στοιχεία των ποιημάτων αυτών που θα μπορούσαν να φωτίσουν καλύτερα την εποχή του χρόνου των γεγονότων/ιστορίας –για παράδειγμα,

¹⁸ Βλ. παρακάτω, στην πέμπτη ώρα και στον Φάκελο Τεκμηρίων.

¹⁹ Βλ. τις σελίδες 3-4 του Φύλλου εργασίας 3-Γ΄ στο αρχικό σενάριο.

όσοι είχαν ασχοληθεί με το ποίημα [«Ο Ιουλιανός και οι Αντιοχείς»](#) θα μπορούσαν να περιγράψουν τη ζωή στο σπουδαίο αυτό αστικό κέντρο της ύστερης αρχαιότητας, παραπέμποντας σε στίχους από το ποίημα, η ομάδα που είχε ασχοληθεί με το ποίημα [«Ο Ιουλιανός ορών ολιγορίαν»](#), θα μπορούσε, στηριγμένη σε αυτό, να μιλήσει για την ανεδαφική προσπάθεια του Ιουλιανού να δημιουργήσει ένα εκκλησιαστικό σύστημα κατά το πρότυπο της χριστιανικής εκκλησίας και η ομάδα που μελέτησε το [«Ο Ιουλιανός εν Νικομηδεία»](#) για την προσπάθεια του Ιουλιανού να αποκρύψει τις αληθινές θρησκευτικές του πεποιθήσεις, πριν γίνει αυτοκράτορας, όταν ακόμη παρίστανε τον χριστιανό. Ωστόσο, προσδοκούσαμε τα ποιήματα αυτά να ανατεθούν προς μελέτη πριν από το τέλος της εφαρμογής στην τάξη, ώστε οι μαθητές να μη στερηθούν τις πτυχές του θέματος που θίγονται σε καθένα από αυτά.

Πριν μελετήσουμε το [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#) ανακαλέσαμε την εικόνα της Αντιόχειας, αξιοποιώντας την περιγραφή της Κωνσταντινούπολης στο κεφάλαιο [I.1.1. της Ιστορίας](#), αλλά και τη φωτογραφία του ψηφιδωτού από έπαυλη της Αντιόχειας στη σελίδα 15 του σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας της Β΄ Γυμνασίου. Οι μαθητές μετέβησαν έτσι νοερά στον χώρο των γεγονότων.

Στη συνέχεια, ακούσαμε την [απαγγελία του ποιήματος από τον Γ.Π. Σαββίδη](#) και οι μαθητές, χωρισμένοι σε τετραμελείς ομάδες, επεξεργάστηκαν για δεκαπέντε περίπου λεπτά τα πέντε πρώτα ερωτήματα του [Φύλλου εργασίας 4-Δ΄](#). Μέχρι το τέλος της διδακτικής ώρας οι ομάδες τοποθετήθηκαν σχετικά με αυτά, ώστε να ερμηνεύσουμε, μέσω των πορισμάτων τους, το ποίημα. Τα μέλη των ομάδων λάμβαναν τον λόγο εκ περιτροπής, ενώ στον πίνακα σημειώνονταν οι λέξεις-κλειδιά από τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τον τόνο των ποιημάτων, τον χαρακτήρα του ομιλητή και τη στάση του απέναντι στον Ιουλιανό. Ανακαλέσαμε, επίσης, όσα είχαν συζητηθεί στο κεφάλαιο [I.1.3.](#) της Ιστορίας και κατά την πρώτη ώρα της εφαρμογής σχετικά με την έξαψη των παθών κατά τη διάρκεια της ταραγμένης μεταβατικής εποχής που ακολούθησε την προσπάθεια του Ιουλιανού για την αναβίωση της αρχαίας θρησκείας.

Η ολομέλεια συμφώνησε ότι στα λεγόμενα του χριστιανού ομιλητή μέσα στο εξεταζόμενο ποίημα αποτυπώνονταν ξεκάθαρα η ένταση και τα πάθη εκείνης της εποχής. Τα παιδιά σχολίασαν αρνητικά τους χαρακτηρισμούς του για τον Ιουλιανό, αλλά και τα χαιρέκακα συναισθήματά του μετά την πυρκαγιά που κατέστρεψε τον ναό, τονίζοντας ότι αντίκεινται στη χριστιανική διδασκαλία περί αγάπης και ανεκτικότητας απέναντι στον άλλον. Θεώρησαν απαράδεκτη για έναν χριστιανό, παρά τις συνθήκες πόλωσης εκείνης της εποχής, τη χρήση μιας σειράς απαξιωτικών χαρακτηρισμών, που φανέρωναν έντονη συναισθηματική φόρτιση και μισαλλοδοξία. Η προσοχή μας εστιάστηκε τόσο στην επιλογή των λέξεων και των εκφραστικών μέσων²⁰, όσο και στο ζήτημα της αντιμετώπισης του «άλλου». Στο τέλος, προσπαθήσαμε να εμπλέξουμε συναισθηματικά τους μαθητές, ζητώντας να μας πουν αν θα ήθελαν να γνωρίσουν από κοντά έναν άνθρωπο που μιλά και σκέφτεται όπως ο συγκεκριμένος ομιλητής, προσδοκώντας ότι κάτι τέτοιο θα χρησίμευε στην εργασία δημιουργικής γραφής της τελευταίας φάσης ([Φύλλο εργασίας 5-Ε'](#)), με την οποία οι μαθητές κλήθηκαν να “μιλήσουν” σαν άνθρωποι της εποχής εκείνης.

- Λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι, ζήτησα από τα παιδιά να απαντήσουν γραπτά στο τετράδιό τους σε κάποια από τα ερωτήματα του Φύλλου εργασίας 4-Δ', ώστε να ανακαλέσουν στη μνήμη τους και να εμπεδώσουν όσα είχαν συζητηθεί, αλλά να απαντήσουν και στο τελευταίο ερώτημα που σκόπιμα είχε μείνει αναπάντητο: *Ο ομιλητής λέει στο τέλος του ποιήματος: «Το ουσιώδες είναι που έσκασε». Πλησιάζοντας στο τέλος αυτού του σεναρίου διδασκαλίας, θα μπορούσαμε να του απαντήσουμε: «Το ουσιώδες είναι που... παίζαμε»;*

²⁰ Βλ. την περίφημη διάλεξη του Αλέκου Σεγκόπουλου, το περιεχόμενο της οποίας θεωρείται ότι το είχε υπαγορεύσει ο ίδιος ο Καβάφης, στην οποία σημειώνονται τα εξής (Σεγκόπουλος 1994: 50): «Ο κ. Γεώργιος Βρισμιτζάκης είπε με γερή παρατήρηση πως η ποίηση του Καβάφη είναι λεκτική». Και αφού αναφέρει συγκεκριμένες λέξεις του ποιήματος «Τα επικίνδυνα», ο Σεγκόπουλος επισημαίνει (ό.π.): «Ο Καβάφης σα γράφει τέτοιες λέξεις θέλει να ληφθούν στην πλήρη των σημασία».

4^η ώρα

Καταρχάς, τέθηκε προς συζήτηση το ερώτημα: *ποιον τρόπο επέλεξε ο Καβάφης, για να προσεγγίσει το ιστορικό γεγονός της πυρκαγιάς στον ναό του Απόλλωνα;* Οι μαθητές τοποθετήθηκαν σχετικά με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του συγκεκριμένου κειμένου, το οποίο, μολονότι βασίστηκε σε ιστορικές πηγές, παρουσιάζει τα γεγονότα καβαφικώ τω τρόπω: εστίασαμε, λοιπόν, στη δραματικότητα του ποιήματος²¹, που αποτελεί έναν θεατρικό μονόλογο και επαναφέραμε τη συζήτηση στο θέμα των λογοτεχνικών (και μη) *προσωπείων*, το οποίο είχαμε θίξει ήδη κατά τις πρώτες ώρες της εφαρμογής. Με την ευκαιρία, ανακαλώντας και τα ποιήματά του που είχαν μελετηθεί έως εκείνη τη στιγμή, τονίσαμε ότι ο Καβάφης λειτουργούσε συχνά ως ποιητής-αναγνώστης: εκκινούσε από τις ιστορικές πηγές τις οποίες μελετούσε σχολαστικά και στη συνέχεια τις προσέγγιζε μέσω *προσωπείων*.

Απέμενε να απαντηθεί η ερώτηση που είχε ανατεθεί ως ατομική εργασία για το σπίτι και σχετιζόταν με τον τίτλο του σεναρίου: τελικά, *«Το ουσιώδες είναι που... παίζαμε»;* Θέλαμε να διαπιστώσουμε αν με το σενάριό μας παίζαμε *εν ου παικτοίς* (παραποιώντας, μάλιστα, έναν στίχο του Καβάφη) ή κατορθώσαμε να εμπλέξουμε τους μαθητές σε ένα παιχνίδι με ποιήματα και γραμματισμούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι κάποιοι μαθητές υποστήριζαν ότι θα ήταν καλό να μην αλλάξουμε τον στίχο που έγραψε ένας τόσο σημαντικός ποιητής, όπως ο Καβάφης, αναπαράγοντας προφανώς την άποψη που αντιμετωπίζει τον ποιητικό λόγο ως «ιερή αγελάδα». Κάποιοι αντέτειναν, ωστόσο, ότι όλο το σενάριο είχε έτσι κι αλλιώς χαρακτήρα *παιγνιώδη*,

²¹ Σημειώνει χαρακτηριστικά ο Θ. Δ. Φραγκόπουλος (1983: 258): «Για μένα, αυτό που εννοώ [με τον όρο *δραματικός*] είναι το ότι τα ποιήματα του Καβάφη έχουν μια έντονη θεατρικότητα. Είναι κάτι που διαδραματίζεται επί σκηνής, είναι ένα απόσπασμα ενός θεάματος, στημένου μάλιστα με περισσή σκηνοθετική φροντίδα. Άλλωστε, τα περισσότερα ποιήματα του Καβάφη είναι κομμάτια από έναν μονόλογο ή κορυφώσεις θεατρικών συμπυκνώσεων, καμιά φορά και απερίφραστα διαλογικά αποσπάσματα. Η “*περσόνα*” του ποιήματος είναι πάντως εκεί, τα ποιήματα του Καβάφη έχουν «*ήρωες*», δηλ. πρόσωπα του θεατρικού γίνεσθαι, έχουν ανάγκη να τα υποδυθούν ηθοποιοί, είναι σκηνικά πρόσωπα. Όχι πως η *περσόνα* είναι εξομοιωμένη με το εγώ του ποιητή, κάθε άλλο: αυτό δεν θα το επέτρεπε η ειρωνεία του, άλλωστε, ποτέ. Αλλά τα ποιήματα του Καβάφη διαπλάθουν πάντα έναν συγκεκριμένο ρόλο, ίσως και περισσότερους (καμιά φορά εμφανής είναι και η παρουσία πέρα από τους “*ηθοποιούς*” και του “*σκηνοθέτη*”) απολύτως υποταγμένους στη θεατρικότητα και τις σκηνικές ανάγκες της στιγμής».

τον οποίον η αλλαγή του στίχου και η χρησιμοποίησή του ως τίτλου είχε ως στόχο να αναδείξει.

Στο σημείο αυτό, σε συνέχεια της συζήτησης που προηγήθηκε σε σχέση με τα προσωπεία, μοιράστηκε το [Φύλλο εργασίας Ε΄-5](#) με τίτλο «Ωρα να φορέσεις το δικό σου λογοτεχνικό προσωπείο». Οι μαθητές, με βάση αυτό το φύλλο εργασίας, συνέγραψαν στην τάξη ατομικές εργασίες δημιουργικής γραφής, ώστε να εφαρμόσουν όσα διδάχθηκαν. Στόχος εδώ δεν ήταν μόνο να μεταφερθεί κάθε μαθητής σε εκείνη την εποχή, να αισθανθεί και να σκεφθεί (όσο είναι, βέβαια, δυνατόν) σαν χριστιανός ή εθνικός του 4^{ου} αι. Θέλαμε, επίσης, να αντιληφθούν οι μαθητές στην πράξη τι σημαίνει *λογοτεχνικό προσωπείο*. Έτσι, ξεκινώντας από κάποια παιχνίδια με την ποίηση καταλήξαμε σε ένα παιχνίδι σε πεζό λόγο.

Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε η εξής εργασία: «Να φανταστείς ότι ζεις στην Αντιόχεια το 362 μ.Χ. Να αφηγηθείς τα γεγονότα της πυρκαγιάς στον ναό του Απόλλωνα μέσα από τη δική σου οπτική γωνία, με τη δική σου «φωνή».

- Πριν ξεκινήσεις να γράφεις την αφήγησή σου, καλό είναι να έχεις αποφασίσει:
  - πώς ονομάζεις και ποιο είναι το επάγγελμά σου;
  - Είσαι χριστιανός, εθνικός ή... [χριστιανίζων](#);
- Να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου μετά από την πυρκαγιά στον ναό του Απόλλωνα, επιλέγοντας κατάλληλα τα εκφραστικά σου μέσα.
- Να δώσεις τη δική σου εκδοχή για τον/τους υπαίτιο/-ιους των γεγονότων.»

Οι μαθητές ανταποκρίθηκαν σε άκρως ικανοποιητικό βαθμό στη συγκεκριμένη δραστηριότητα: αξιοποίησαν την ποιητική λειτουργία της γλώσσας, εκφράστηκαν με ύφος γεμάτο συναισθηματική ένταση και πάθος και απέφυγαν τον ψυχρό («αντικειμενικό») λόγο της ιστορίας. Οι περισσότεροι έγραψαν ως τέκνα μιας εποχής γεμάτης φανατισμό και μισαλλοδοξία. Άλλοι επέλεξαν το προσωπείο του χριστιανού, (μία μάλιστα μαθήτρια αυτό της «κρυφής» Χριστιανής, αξιοποιώντας τη συζήτηση σχετικά με τα *Ατελή* ποιήματα κατά την πρώτη ώρα) άλλοι του εθνικού. Το φύλο, το

επάγγελμα και η ιδιότητα των ομιλητών ήταν ποικίλα. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό δείγμα²².

ΩΡΑ ΝΑ ΦΟΡΕΣΕΙΣ ΤΟ ΔΙΚΟ ΣΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ!

Να φανταστείς ότι ζεις στην Αντιόχεια το 362 μ.Χ. Να αφηγηθείς τα γεγονότα της πυρκαγιάς στον ναό του Απόλλωνα μέσα από τη δική σου οπτική γωνία, με τη δική σου «φωνή».

- Πριν ξεκινήσεις να γράφεις την αφήγησή σου, καλό είναι να έχεις αποφασίσει:
  - Πώς ονομάζεσαι και ποιο είναι το επάγγελμά σου;
  - Είσαι χριστιανός, εθνικός ή... χριστιανίζων;
- Να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου μετά από την πυρκαγιά στον ναό του Απόλλωνα, επιλέγοντας κατάλληλα τα εκφραστικά σου μέσα.
- Να δώσεις τη δική σου εκδοχή για τον/τους υπαίτιο/-ιους των γεγονότων.

Είμαι η Ευλαβία, μια θρία και έχω ένα μαχαζι.
Οι δουλειές δεν πάνε καλά. Στους ανθρώπους
επικρατεί μια σύγχυση. Ο Ιουλιανός από την
πλευρά του προσπαθεί να διαδώσει και να επαναφέρει
στη ζωή την αρχαία θρησκεία.
Χθες ως την Δάφνη της Αμμοκείας εξηλωθήκε
μια φωτιά, βιάστη τα 'κανε όλα - και το έμενος και
το είδωλο - και ο φαύλος ο Ιουλιανός ριχνεί
όλες τις εφώνες σε εμάς. Πού και λίγο μυαλό να
θκεφτεί πως η φωτιά ήταν η θεία τιμωρία για
όλους λοβοδρόμησαν. Η πυρκαγιά μόνη της εξεκίνησε
μόνη της δημιουργήθηκε και σαν θηριο καταβάραξε
τα πάντα.

²² Για περισσότερες εργασίες βλ. τον Φάκελο Τεκμηρίων.

Δεν μπορώ να κρύψω τη χαρά μου, μα ούτε και να την αποκαλύψω. Καλά να πάθει ο Ιουλιανός! Έτσι για να μάθει πως αυτά που θέλει να εφαρμόσει είναι αδιανόστα, πως δεν μπορούν να γίνουν... Ακόμο και η φύση αντιστέκεται στα ιδεώδη και στα πιστεύω του.

Γρια είμαι, α άλλο να πω, και όμως τελευταίο = οι άνθρωποι που έχουν εξουσία, μόνο λίγοι από δαίμονες είναι αντάξιοι της. Οι περιεσότεροι ξεκινούν τον σκοπό τους, λοξοδρομούν ή χάνουν τα μισιά τους.

✿ ΤΕΛΟΣ ✿

Πέντε λεπτά πριν χτυπήσει το κουδούνι, οι μαθητές χωρίστηκαν σε πενταμελείς ομάδες και τους ζήτησα να ξεκινήσει στο Wiki η συνεργασία τους για την προσέγγιση πέντε από τα Ιουλιανά ποιήματα του Καβάφη. Οι μαθητές πληροφορήθηκαν ότι η συγκεκριμένη συνεργασία τους στο Wiki κατά τις επόμενες εβδομάδες θα είχε ως τελικό προϊόν μια [ομαδική εργασία](#) με τη χρήση επεξεργαστή κειμένου, σχετικά με τον Κ.Π. Καβάφη και τα ποιήματα του κύκλου του Ιουλιανού. Οδηγίες είχαν αναρτηθεί στη σελίδα του Wiki με τίτλο «Ομαδική εργασία»²³.

Πιο συγκεκριμένα, κάθε ομάδα ανέλαβε να συζητήσει για ένα από τα πέντε Ιουλιανά ποιήματα στη σελίδα της στο Wiki, να αντλήσει, αν χρειαζόταν, από το διαδίκτυο, στοιχεία για αυτό και να το υπομνηματίσει. Τα σημεία στα οποία ζητήθηκε να εστιάσουν οι μαθητές κατά την ερμηνεία των ποιημάτων δε διέφεραν από την κατεύθυνση που είχαμε έως εκείνη τη στιγμή ακολουθήσει κατά την προσέγγιση του ποιήματος «[Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας](#)» (Ποιος μιλάει σε κάθε ποίημα; Ποιο το ιστορικό πλαίσιο; Ποια η στάση του ομιλητή, η ιδεολογία του, οι πεποιθήσεις του και πώς τις εκφράζει;) Το στοίχημα που τέθηκε ήταν να προσπαθήσει κάθε ομάδα να

²³ Πρόκειται για τα ποιήματα «Ουκ έγνω», «Ο Ιουλιανός, ορών ολιγοφρίαν», «Ο Ιουλιανός εν Νικομηδεία», «Ο Ιουλιανός και οι Αντιοχείς» και «Μεγάλη συνοδεία εξ ιερών και λαϊκών».

προσεγγίσει τα απαιτητικά αυτά ποιήματα μέσω της συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη της και τον εκπαιδευτικό.

Ομολογώ ότι η συγκεκριμένη δραστηριότητα παρέμεινε τελικά το αδύναμο σημείο της εφαρμογής, καθώς αναδείχθηκε η έλλειψη κουλτούρας συνεργασίας που συχνά ταλανίζει την ελληνική εκπαίδευση εν γένει. Πολλοί μαθητές, σε αντίθεση με τις ατομικές εργασίες, αλλά και τις ατομικές παρεμβάσεις τους με σχόλια στο Wiki, δεν κινητοποιήθηκαν εξίσου για την εκπόνηση αυτών των εργασιών, παρά τις σαφείς οδηγίες για τον τρόπο ανάρτησης και επεξεργασίας κάθε εργασίας, αλλά και για τα σχόλια ανατροφοδότησης.²⁴

5^η ώρα

Η ολομέλεια συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας. Αναγνώστηκαν χαρακτηριστικά δείγματα της εργασίας δημιουργικής γραφής της προηγούμενη ώρας. Οι ίδιοι οι μαθητές σχολίασαν τον τρόπο με τον οποίο εκφράστηκαν οι συμμαθητές τους, το κατά πόσο πέτυχαν να αποδώσουν το κλίμα της εποχής και πόσο πειστικοί ήταν οι χαρακτήρες που δημιούργησαν. Εξέφρασαν την αντίθεσή τους σε όλες τις εκφράσεις ή ενέργειες που πρόδιδαν φανατισμό και μισαλλοδοξία και προέκριναν τις στάσεις ζωής που δίνουν έμφαση στην ανεκτικότητα. Τόνισαν, βέβαια, ότι οι ίδιοι είναι σε προνομιακή θέση στο ζήτημα αυτό σε σχέση με τα πρόσωπα που υποδύθηκαν, καθώς το σχολείο και ο κοινωνικός περίγυρος σήμερα προσπαθούν να καλλιεργήσουν και να τους μεταδώσουν τέτοιες στάσεις ζωής.

Για το τελευταίο μισό της ώρας ζητήθηκε από τα παιδιά να απαντήσουν ατομικά σε κάποιες ερωτήσεις αξιολόγησης του σεναρίου, ώστε να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό είχαν κατανοήσει τη σκοπιμότητα κάποιων από τις βασικές συνιστώσες και τους στόχους του σεναρίου και σε ποιο βαθμό ανταποκρίθηκαν στα ζητούμενά του. Συγκεκριμένα, γράφτηκαν στον πίνακα και ζητήθηκε να απαντηθούν ατομικά τα παρακάτω ερωτήματα:

²⁴ Βλ. και στα Τεκμήρια τα φύλλα αξιολόγησης των μαθητών.

Το διδακτικό σενάριο με το οποίο ασχοληθήκαμε έχει τον τίτλο «Το ουσιώδες είναι που... παίζαμε»:

- α). Από πού αντλήθηκε το πρώτο κομμάτι του τίτλου αυτού;
- β). Γιατί, άραγε, αντικαταστάθηκε το ρήμα που ήδη υπήρχε και χρησιμοποιήθηκε το ρήμα «παίζαμε»;
- γ). Γιατί επινοήθηκε ο «παππούς»;
- δ). Τι προσέφεραν οι Τ.Π.Ε. στο σενάριό μας;

Επίσης, ζητήθηκε να γράψει κάθε μαθητής στο τέλος του φύλλου αυτού τι του άρεσε και τι όχι σε όλη τη διαδικασία. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό δείγμα-τεκμήριο, στο οποίο, ανάμεσα στα άλλα, με αρκετή παρρησία, ο μαθητής καταγράφει τις δυσκολίες συνεργασίας που ανέκυψαν στην πορεία, αλλά και την απάντησή του στο ερώτημα κατά πόσο ήταν θεμιτό να τροποποιήσουμε έναν στίχο του Καβάφη, ώστε να αποτελέσει αυτός τον τίτλο του σεναρίου μας.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το πρώτο κομμάτι του εγχειρίδιου αυτό ανατράπηκε από ένα από τα παιχνίδια τα οποία μελετήσαμε μέσα στην τάξη και αναλύεται "Είς τα περίχωρα της Αντισεισας". Η αρχική φράση ήταν "Το αντισείδες είναι που έσκαψε" και αναφερόταν στον Τουλζιανό, για τον οποίον μιλάει όλες αυτές τις λέξεις.

Το ρήμα "παίζουμε" από την όλη ήταν μια ιδέα του κ. Καδωνάκου. Επέλεξε ειδικά αυτό το ρήμα, διότι όλο αυτό το σενάριο μας φάνηκε σαν παιχνίδι. Ήταν κάτι διασκεδαστικό και αβίαστο.

Έμένα ως εγχειρίδιό μας άρεσε, όπως και όλο το υπόλοιπο project, όπως, όπως και κάποιοι από τους συμμαθητές μου, πιστεύω πως δε θα έπρεπε να αλλάζαμε μια φράση που είναι γραμμένη από κάποιον άλλον. Όμως με αυτό όλο που κάναμε, μπορούσαμε να λύσουμε περισσότερα πράγματα για τον Καδωνάκη.

Κάτι επίσης ευχάριστο ήταν το γεγονός ότι ο κύριος μας έβαλε μέσα σ' αυτή τη διαδικασία φέρνοντας ένα προσωπικό και παριστάνοντας τον "Γουλιανό". Αυτό κατά τη γνώμη μου έδωσε μια άλλη κορφή στο project μας. Ή έκανε πιο ενδιαφέρον και πιο

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Μυστήριο το γεγονός ότι ο "παππός" μας έβαζε γραφούς και
μπαίναμε στη διαδικασία να γράφαμε για μνηροφορίες, κάτι που
μια κίνησε το ενδιαφέρον.

Επίσης το κείμενό μας έγινε, εκτός από την κόψη και τα τεράδιά
μας, στους υποδοχτές και πιο συγκεκριμένα στο wiki. Ήταν μια
ευχάριστη εμπειρία, διότι δεν ήταν μέσα στα κανονικά πλαίσια
του συνιστούμενου και θεωρείται κείμενο.

Αρχικά, πιστεύω, πως όλοι το είχαμε πάρει θερμιά, όπως το λυπηρό
ήταν πως αργότερα κάποια παιδιά έχασαν το ενδιαφέρον τους.

Τα υπόλοιπα όμως είχαν πάρει πολύ θερμιά το θέμα και αυτό
ήταν καλό. Αυτά τα παιδιά συνέλεξαν συνεχώς κοινοίτες μνηρο-
φορίες για ο,τι μου ρωτούσε ο κύριος, λέγαμε την άποψή σου
και "φύτευαν τις γνώσεις τους στον κήπο μας" ώστε να λιπώσαν
να πληροφωρηθούν και οι υπόλοιποι μαθητές.

Προσωπικά πιστεύω πως όλοι ήταν υπέροχοι. Το μόνο που
θα άλλαζε είναι το γεγονός ότι όταν χωριστήκαμε σε
ομάδες, δεν υπήρξε συνεργασία. Εύχομαι να μπορούσα
να το αλλάζω αυτό.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
πρόγραμμα για την ανάπτυξη

Ακολουθούν δύο αποσπάσματα σχετικά με τη χρήση των Τ.Π.Ε.

δ) Οι υπολογιστές και συγκεκριμένα το wiki μας βοήθησε να υπερβούμε τσο εύκολα και έτσι γράφω πως αν είχαμε κάποια ερώτηση, ή απορία θα μπορούσαμε να πάρουμε απάντηση αλλοι όχι μόνο από διαβάζοντας αυτά που έχουμε οι συμμαθητές μας θα βοήθησαν να εμπλουτίσουμε τις γνώσεις μας.

Οι Τ.Π.Ε ή αλλιώς οι υπολογιστές μας βοήθησαν πολύ στο βιβλίο που μας έβαλε ο καθηγητής μας. Με τους υπολογιστές μπορούσαμε να βρούμε χρήσιμα απαντήσεις στα ερωτήματα που μας έθετε ο δάσκαλός μας. Αν και κάποιες φορές μας έβαζε επιπρόσθετα εμποδία, διότι κάποιες από τις πληροφορίες που μπορεί να επικεκετίζαμεν μπορεί να μην ήταν έγκυρες. Οπότε ο καθηγητής μας έβαζε να βάλουμε το μυαλό μας σε λειτουργία, έτσι ώστε να μπορούμε να καταλαβαίνουμε και να επεξεργαστούμε όλες αυτές τις πληροφορίες και είχε πολλές φορές διαβάζοντας τις να βρίσσουμε δικιά μας υπερθέματα (τα οποία να είναι όσον το δυνατόν πιο βωσια).

Από τη Λογοτεχνία στη Χημεία

Σύμφωνα με το αρχικό σενάριο, ξεκινώντας από την Ιστορία, επρόκειτο να ενοκήψει στο σενάριό μας η λογοτεχνία και ο Καβάφης, ενώ, κατά τη διάρκεια των δύο εβδομάδων που θα εφαρμοζόταν στην τάξη μας το σενάριο, οι μαθητές θα

διδάσκονταν τις πρώτες δύο ενότητες της Χημείας. Η συνάδελφος που έχει εκπονήσει το σενάριο για τη Χημεία θα ανέθετε κατά τη διάρκεια αυτών των μαθημάτων στους μαθητές να προσεγγίσουν πολλούς από τους στόχους των ενοτήτων [1.1.](#) και [1.2.](#) της Χημείας μέσα από αποσπάσματα καβαφικών ποιημάτων ή από στοιχεία του βίου του Καβάφη, χωρίς να έχει αποκαλύψει την ταυτότητα του ποιητή, για να μη χαθεί το στοιχείο της έκπληξης. Παράλληλα, ένας «παππούς» θα ήταν διαρκώς παρών και στο δικό της σενάριο.

Οι παράλληλες γραμμές των δύο σεναρίων μας, ωστόσο, κάποια στιγμή... θα ενώνονταν: στην τελευταία φάση του σεναρίου της Χημείας, κατά τη διδασκαλία της ενότητας [1.3.](#), που αφορά στις φυσικές ιδιότητες των υλικών, οι μαθητές εντελώς απροσδόκητα, σύμφωνα με το αρχικό σενάριο, θα ενημερώνονταν ότι πρέπει να βοηθήσουν στη διαλεύκανση του μυστηρίου της πυρκαγιάς στον ναό του Απόλλωνα στη Δάφνη, αυτή τη φορά όχι μέσω της δημιουργικής τους φαντασίας (όπως στο [Φύλλο εργασίας 5-Ε'](#)), αλλά μέσω πειραμάτων στο εργαστήριο Φυσικών επιστημών.²⁵

Κατά την έναρξη της περυσινής σχολικής χρονιάς, το τμήμα του σεναρίου μας που αφορά στην πυρκαγιά στον ναό του Απόλλωνα στην οποία αναφέρεται το ποίημα [«Εις τα Περίχωρα της Αντιοχείας»](#) εφαρμόστηκε καταρχάς από τον δημιουργό στο μάθημα της Λογοτεχνίας, και στη συνέχεια, στο εργαστήριο Φυσικών επιστημών του 4^{ου} Γυμνασίου Σπάρτης «Γιάννης Ρίτσος» από τη χημικό Ελένη Παλούμπα, υπεύθυνη του ΕΚΦΕ Λακωνίας, και τον συνάδελφο ΠΕ04 Γιώργο Βαλκανά, που δίδασκε το μάθημα στους μαθητές της περυσινής Β΄ Γυμνασίου. Περισσότερα για τη συγκεκριμένη εφαρμογή, μπορεί ο ενδιαφερόμενος να βρει στην εισήγηση των Ι. Κονδυλόπουλου και Ε. Παλούμπα με τίτλο [Wiki-εφαρμογές και Ιστο-εξερευνήσεις με Ιστορία, Λογοτεχνία και, φυσικά, Χημεία](#), στα πρακτικά του 3^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας, που πραγματοποιήθηκε στη Νάουσα από 4 έως 6 Απριλίου 2014. Δυστυχώς, για λόγους ανωτέρας βίας, δεν έχει πραγματοποιηθεί έως

²⁵ Βλ. και παρακάτω στις [Άλλες εκδόσεις](#).

αυτή τη στιγμή η εφαρμογή που αφορά στην καύση του ναού του Απόλλωνα στο εργαστήριο των Φυσικών επιστημών κατά τη φετινή σχολική χρονιά, κάτι που, ωστόσο, προγραμματίζεται να υλοποιηθεί κατά τη διάρκεια του δευτέρου τριμήνου.

Μετά από την περυσινή εφαρμογή, πάντως, στην τάξη και στο εργαστήριο, η ολομέλεια συγκεντρώθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας για τον τελικό αναστοχασμό και συζήτηση. Τέθηκε το ερώτημα *σε τι διαφέρει η Επιστήμη από την Τέχνη*. Τα παιδιά μίλησαν για την προσπάθεια της πρώτης να προσεγγίσει και να καταγράψει με αντικειμενικό τρόπο τα φαινόμενα του κόσμου που μας περιβάλλει, αλλά και για την προσπάθεια, μέσω των πειραμάτων, να δώσει, κατά το δυνατόν, πειστικότερες απαντήσεις. Αντίθετα, συμφώνησαν ότι η Λογοτεχνία, ως κατασκευή, δημιουργεί ενόχους ή αθώους, εμπλέκοντας ως συνενόχους τον αναγνώστη ή τον λογοτέχνη, που *κατασκευάζουν ή διαβάζουν* την ιστορία ανάλογα με τις δικές τους πεποιθήσεις ή επιδιώξεις.

Οι μαθητές υποστήριξαν ότι εν τέλει δεν είχε τόση σημασία να ανακαλύψουμε τον δράστη της πυρκαγιάς, αλλά να προσδιορίσουμε ποιες ιστορικές συνθήκες τον οδήγησαν, σύμφωνα πάντα με τη δική μας προσέγγιση, στη συγκεκριμένη συμπεριφορά. Αντιλήφθηκαν, επίσης, την αξία τόσο της νηφάλιας επιστημονικής προσέγγισης όσο και της διαλλακτικότητας και ότι, τελικά, το ουσιώδες ήταν πως αυτή η προσέγγιση έγινε με τρόπο παιγιώδη, διερευνητικό, δημιουργικό. *Το ουσιώδες είναι που... παίξαμε.*

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Α΄

υμάμαι με νοσταλγία τον παππού μου. Λάτρης της ιστορίας, της γλώσσας, της λογοτεχνίας, της χημείας και της αλχημείας, και, γενικώς, κάθε φάρσας. Κάποιος μορφωμένος θείος τον αποκαλούσε διαρκώς «ο απατηλός γέρος». Τότε, δεν καταλάβαινα γιατί...

Τεράστια η βιβλιοθήκη του, πολύτιμα τα βιβλία που άφησε πίσω του. Τα πιο πολλά δερματόδετα, με καλαίσθητα τυπογραφικά στοιχεία, στολισμένα με κοσμήματα και σπάνιες ξυλογραφίες. Μου αρέσει να τα ξεφυλλίζω. Πολύ συχνά, μάλιστα, ανακαλύπτω μέσα στις σελίδες τους αληθινούς θησαυρούς: υπογραμμισμένα χωρία, σημειώσεις του και σκίτσα στο περιθώριο, χαρτάκια με σκέψεις του πάνω σε ό,τι είχε διαβάσει. Ώσπου προχθές, ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο για τη βυζαντινή ιστορία, μέσα στο κεφάλαιο για την επικράτηση του Χριστιανισμού στο βυζαντινό κράτος, βρήκα μια δακτυλογραφημένη σελίδα. Τι είχε σχεδιάσει, άραγε, πάλι ο παππούς; Ποια σχέση είχαν τα κείμενα αυτά μεταξύ τους; Ήθελε κάτι να μας πει με τον ανεπανάληπτο, παιγνιώδη τρόπο του; Ή μήπως όχι;

Τι λέτε: να προσπαθήσουμε να λύσουμε μαζί το μυστήριο; Έχουμε πολλή δουλειά, καθώς ο παππούς, αδιόρθωτος λάτρης των ιστοριών μυστηρίου, ήταν ικανός να θέτει τα πιο αναπάντεχα ερωτήματα. Ξεκινάμε;

Γερόντισσα τυφλή, ἤσουν κρυφὴ ἔθνικὴ; ἢ ἤσουν χριστιανή; Τὸν λόγο σου ποὺ βγῆκε ἀληθινὸς – ποὺ αὐτὸς ποὺ εἰσήρχετο ἐπευφημούμενος στὴν Βιέννην, ὁ ἔνδοξος Καῖσαρ Ἰουλιανὸς ἦταν προωρισμένος νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ τεμένη τῶν (ψευτῶν) θεῶν – τὸν λόγον σου ποὺ βγῆκε ἀληθινὸς, γερόντισσα τυφλή, τὸν εἶπες μὲ ὀδύνην ὡς θέλω νὰ τὸ ὑποθέτω – ἢ, φαύλη! μὲ χαράν;

Μέσα σὲ βάρκα ἐπάνω στὸν μεγάλο Νεῖλο, μὲ δυὸ πιστοὺς συντρόφους μοναχοὺς, φυγὰς καὶ ταλαιπωρημένους ὁ Ἀθανάσιος – ὁ ἐνάρετος, ὁ εὐσεβής, ὁ τὴν ὀρθὴν πίστιν τηρῶν – προσεύχονταν. Τὸν καταδίωκαν οἱ ἐχθροὶ καὶ λίγη ἐλπίς ὑπῆρχε νὰ σωθεῖ. Ἦταν ὁ ἄνεμος ἐνάντιος· καὶ δύσκολα ἢ σαθρὴ βάρκα τους προχώρει.

Σὰν ἐτελείωσε τὴν προσευχὴ, ἔστρεψε τὸ θλιμμένο βλέμμα του πρὸς τοὺς συντρόφους του – κι ἀπόρησε βλέποντας τὸ παράξενο μεϊδιάμα τους. Οἱ μοναχοί, ἐνῶ προσεύχονταν ἐκεῖνος, εἶχαν συναισθανθεῖ τί ἐγίνονταν στὴν Μεσοποταμία· οἱ μοναχοὶ ἐγνώρισαν ποὺ ἐκείνη τὴν στιγμή τὸ κάθαγμα ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε ἐκπνεύσει.

Εἰσῆλθαν στὸν περικαλλῆ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς ὁ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος Πηγάσιος ὁ Χριστιανὸς ἡγεμονίσκος Ἰουλιανός. Ἐκύτταζαν μὲ πόθον καὶ στοργὴν τ' ἀγάλματα – ὅμως συνομιλοῦσανε διστακτικῶς, μὲ ὑπαινιγμούς, μὲ λόγια διαφορούμενα, μὲ φράσεις πλήρεις προφυλάξεως, γιατί δὲν ἦσαν βέβαιοι ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον καὶ συνεπῶς φοβοῦνταν νὰ μὴ ἐκτεθοῦν, ὁ ψεύτης Χριστιανὸς ἐπίσκοπος Πηγάσιος ὁ ψεύτης Χριστιανὸς ἡγεμονίσκος Ἰουλιανός.

Γυρίζοντας το δακτυλόγραφο του παππού από την πίσω σελίδα, είδα πως έγραφε τα εξής:

Όλοι μαζί κινούμε συρφετός γυρεύοντας όμοιοκαταληξία μια τέτοια εύγενική φιλοδοξία έγινε τής ζωής μας ό σκοπός. Αλλάζουμε με ήχους και με συλλαβές τὰ αισθήματα στη χάρτινη καρδιά μας, δημοσιεύουμε τὰ ποιήματά μας, για να τιτλοφορούμεθα ποιητές.

Αυτό τὸ κείμενο θὰ σᾶς δείξει τὸν δρόμο για τὴ λύση τοῦ αἰνίγματος, έγραφε. Ἴδιο τὸ εἶδος τῶν κειμένων, ἴδια καὶ ἡ ἐποχὴ πὸν γράφτηκαν. Ἄλλοι οἱ δημιουργοὶ τους, ἴδιο τὸ ἔργο σας. Να τεμαχίσετε τὰ κείμενα, ὅπως νομίζετε. Γιατὶ τὸ καθένα μὲ κάποιον τρόπο μπορεῖ νὰ χωριστεῖ σὲ μικρότερα κομμάτια. Ἄν βρεῖτε τὴ λύση, προσέθετε, νὰ κοιτάξετε στὸ μπαούλο.

Τὸ Κάππα καὶ τὸ Πι σᾶς περιμένουνε ἐκεῖ!

Τι μας ζητούσε, ἄραγε, να κάνουμε ο παππούς;

Ας συζητήσουμε, όμως, καταρχάς για τα κείμενα της μπροστινής σελίδας:

- Σχετίζονται τα τρία κείμενα της μπροστινής σελίδας μεταξύ τους ή όχι; Υπάρχει κάτι που τα συνδέει;
- Τι είδους κείμενα είναι; Γιατί;
- Ποιος μιλάει, άραγε, σε καθένα από αυτά; Για ποιο θέμα; Ποια είναι η στάση του σχετικά με αυτά που αναφέρει;
- Πώς εξηγείτε ότι πολλές από τις λέξεις των τριών κειμένων επισημαίνονται από τον ορθογραφικό έλεγχο του Word ως ορθογραφικά λάθη;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Β'

Στο μπαούλο βρήκα ένα χαρτί Α4, που περιείχε έναν χάρτη και ένα κείμενο γραμμένο σε υπολογιστή. Θα με βοηθήσετε να λύσω και αυτόν τον γρίφο;

Τον εχθρό τον πολεμάς με τα ίδια του τα μέσα. Το ίδιο... και τον φίλο, έτσι πολεμάς να τον κερδίσεις. Δια 'κείνο έμαθα τον... υπολογιστή εις τα γεράματα, για να δω πώς σκέφτεστε και για να σας δείξω πώς σκέφτομαι κι εγώ.

Θα σας δώσω καταρχάς έναν χάρτη. Και να θυμάστε:

το Κάπα και το Πι θα σας φανερώσουνε τον δρόμο!

Ο χάρτης

Τώρα θα πρέπει να χαράξετε μια γραμμή στον χάρτη, που θα περνάει από τρεις από τις πόλεις που σημειώνονται σε αυτόν.

Αυτές οι πόλεις σχετίζονται με τη **ζωή** και το **έργο** εκείνου που έγραψε τα ποιήματα που εξετάσαμε προηγουμένως, του Κ.Π. Καβάφη.

Τι ψάχνουμε:

- Τι σημαίνουν τα αρχικά «Κάπα» και «Πι»;
- Από ποια πόλη θα ξεκινά η γραμμή που θα χαράξουμε στον χάρτη και σε ποια θα καταλήγει;

Και λίγη βοήθεια:

- Σε αυτές τις πόλεις ιδρύθηκαν τρία από τα Πατριαρχεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.
- Για να βρείτε τι σημαίνουν τα αρχικά «Κάπα» και «Πι», ίσως σας βοηθήσει και ο παρακάτω γρίφος:

Το Πι για τον πατέρα, το Κάπα για τον ίδιο

μα και τη μια την πόλη, όπου έζησε για λίγο.

- Μία από τις πόλεις από τις οποίες θα περάσει η γραμμή που θα χαράξετε αποτελεί τον τόπο όπου κυρίως έζησε αυτός που έγραψε τα ποιήματά μας.
- Δύο από τις πόλεις αυτές σχετίζονται με τη ζωή εκείνου για τον οποίον μιλούν τα τρία ποιήματα.
- Και οι τρεις πόλεις που ψάχνουμε σχετίζονται με τον ίδιο τον ποιητή. Αν, μάλιστα, τις βρείτε με τη σωστή σειρά, θα ξεκινήσετε από τον τόπο καταγωγής των γονιών του και θα καταλήξετε εκεί που τον «οδήγησαν» οι πνευματικές του αναζητήσεις. Στα **περίχωρα** εκείνου του τόπου θα σας περιμένει ένα ακόμη κείμενο, που το έγραψε λίγο πριν πεθάνει.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Γ΄

Ας συζητήσουμε στη σελίδα που έχουμε ανοίξει στο Wiki μας με τον τίτλο «Παιχνίδια με την ποίηση» για τα παρακάτω θέματα:

1. Ο «παππούς» και οι πρακτικές του:

- Γιατί ενώ ο παππούς χρησιμοποιούσε αρχικά πολυτονικό, ξαφνικά άρχισε να χρησιμοποιεί μονοτονικό;
- Τι εννοούσε με όσα έγραφε στην αρχή του [Φύλλου εργασίας Β΄](#) («τον εχθρό τον πολεμάς...»);
- Γιατί ο «μορφωμένος θείος» αποκαλούσε τον παππού «απατηλό γέρο»; Πώς προσπάθησε να μας εξαπατήσει ο παππούς; Ποια μέσα μεταχειρίστηκε;
- Ποιο ποίημα θα αποτελέσει τον επόμενο γρίφο του παππού; Μπορούμε να το εικάσουμε σύμφωνα με τα γραφόμενά του;
- Πώς θα χαρακτηρίζαμε τον παππού;

2. Για τους Η/Υ και τη χρήση τους:

- Μας βοήθησε ή μας εμπόδισε ο υπολογιστής και το διαδίκτυο να προσεγγίσουμε τα κείμενα; Με ποιους τρόπους; Πιο συγκεκριμένα:
  - πόσο μας βοήθησε το διαδίκτυο στην ανακάλυψη του υλικού; Είναι πάντα αξιόπιστο το υλικό αυτό;
  - Ποιες δυνατότητες μας δίνει ο επεξεργαστής κειμένου στην παρουσίαση του υλικού μας;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Δ΄

Ας ακούσουμε το παρακάτω ποίημα. Έχει τίτλο [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#) και είναι το τελευταίο ποίημα που έγραψε ο Καβάφης.

Ας συζητήσουμε αρχικά στις ομάδες που ήδη έχετε συγκροτήσει, και στη συνέχεια, στην ολομέλεια, σχετικά με τους παρακάτω ενδεικτικούς άξονες:

- ποιος είναι ο τόνος του ομιλητή, όταν μιλά για τον Βαβύλα και ποιος όταν μιλά για τον Ιουλιανό;
  - Ποια είναι τα συναισθήματα του ομιλητή και πώς φανερώνονται μέσα στο ποίημα;
  - Κρίνετε δικαιολογημένο τον τρόπο που σκέφτεται και εκφράζεται ο ομιλητής;
  - Θα θέλατε να γνωρίσετε ένα άτομο με ανάλογη συμπεριφορά;
  - Σας ικανοποίησε αισθητικά το συγκεκριμένο ποίημα; Γιατί;
- Ο ομιλητής λέει στο τέλος του ποιήματος: «Το ουσιώδες είναι που έσκασε». Πλησιάζοντας στο τέλος αυτού του σεναρίου διδασκαλίας, θα μπορούσαμε να του απαντήσουμε: «Το ουσιώδες είναι που... παίζαμε»;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

Ε΄

ΩΡΑ ΝΑ ΦΟΡΕΣΕΙΣ ΤΟ ΔΙΚΟ ΣΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ!

Να φανταστείς ότι ζεις στην Αντιόχεια το 362 μ.Χ. Να αφηγηθείς τα γεγονότα της πυρκαγιάς στον ναό του Απόλλωνα μέσα από τη δική σου οπτική γωνία, με τη δική σου «φωνή».

- Πριν ξεκινήσεις να γράφεις την αφήγησή σου, καλό είναι να έχεις αποφασίσει:
  - πώς ονομάζεσαι και ποιο είναι το επάγγελμά σου;
  - Είσαι χριστιανός, εθνικός ή... [χριστιανίζων](#);

- Να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου μετά από την πυρκαγιά στον ναό του Απόλλωνα, επιλέγοντας κατάλληλα τα εκφραστικά σου μέσα.

- Να δώσεις τη δική σου εκδοχή για τον/τους υπαίτιο/-ιους των γεγονότων.

Ομαδικές εργασίες στο Wiki

Η συγκεκριμένη συνεργασία της ομάδας σας στο Wiki καλό είναι να καταλήξει σε μια εργασία με πρόγραμμα Επεξεργασίας Κειμένου (Word) σχετικά με τον Κ.Π. Καβάφη και τα ποιήματα του κύκλου του Ιουλιανού.

- Ας χωριστείτε, λοιπόν, σε πέντε ομάδες και η καθεμιά ας μελετήσει και ας υπομνηματίσει ένα από τα παρακάτω ποιήματα.
- Κατά τη διάρκεια των επόμενων εβδομάδων θα συζητάτε στον χώρο αυτόν για ένα από τα πέντε ποιήματα, αντλώντας από το διαδίκτυο και από άλλες πηγές στοιχεία για αυτό.
- Καλό είναι να χρησιμοποιήσετε τη δυνατότητα που σας δίνει ο επεξεργαστής κειμένου για προσθήκη σχολίων.
- Στο διαδίκτυο υπάρχει πλούσιο υλικό για τον Ιουλιανό και τα επεισόδια που αναφέρονται στα ποιήματά μας. Αξιοποιήστε το υλικό αυτό, για να κατανοήσετε τα ποιήματα.

Σημεία στα οποία μπορείτε να εστιάσετε κατά την προσέγγιση και ερμηνεία των ποιημάτων:

- ποιος μιλάει σε κάθε ποίημα;
- Ποια η στάση του, η ιδεολογία του, οι πεποιθήσεις του και πώς τις εκφράζει;
- Ποια είναι η ιστορική αφορμή κάθε ποιήματος; Με ποιον τρόπο επεξεργάζεται την πηγή του ο Καβάφης;
- Ποια στοιχεία αντλούμε για την εποχή στην οποία ζει;

- Ας παρατηρήσουμε τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται ο ομιλητής, τις λέξεις που χρησιμοποιεί και ας τις σχολιάσουμε.
- Μπορείτε φυσικά να προσθέσετε ό,τι εσείς νομίζετε, ώστε η εργασία σας να σας ικανοποιεί με την πληρότητα και αξιοπιστία της.

Τα ποιήματα

[Ποίημα πρώτο](#)

[Ποίημα δεύτερο](#)

[Ποίημα τρίτο](#)

[Ποίημα τέταρτο](#)

[Ποίημα πέμπτο](#)

Z. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Στο [Παράρτημα 4](#) του αρχικού σεναρίου παρατίθεται το σενάριο της συναδέλφου Ελένης Παλούμπα (ΠΕ 04.02) καθώς και το Φύλλο εργασίας 1 με τίτλο «Γιατί μελετάμε Χημεία – Φύλλα εργασίας και αξιολόγησης», το Φύλλο εργασίας 2 με τίτλο «Φυσικές καταστάσεις των υλικών», το Φύλλο εργασίας 3 με τίτλο «Ιδιότητες των υλικών και υπόθεση πυρκαγιάς» (που αφορούν στις τρεις φερόνυμες ενότητες της Χημείας Β΄ Γυμνασίου). Στο Φύλλο εργασίας 3 του σεναρίου της Ε. Παλούμπα αξιοποιείται το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη [«Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας»](#).

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Όπως είχε προβλεφθεί ήδη από το αρχικό σενάριο, προβλήματα προέκυψαν από τα ποιήματα του Φύλλου εργασίας 3–Γ΄ του σεναρίου αυτού, τα οποία, κατά την εφαρμογή, αποσπάστηκαν από αυτό το φύλλο εργασίας και αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα του Wiki υπό τον τίτλο [Ομαδική εργασία στο Wiki](#). Τα ποιήματα είναι δυσνόητα, επειδή αφορμώνται από ιστορικές πηγές, οι οποίες δεν είχαν προηγουμένως συζητηθεί στην τάξη. Επέλεξα, ωστόσο, να αναθέσω αυτήν την ομαδική εργασία, για να εκπονηθεί ασύγχρονα μέσω Wiki, ώστε το τμήμα από το οποίο εφαρμόστηκε το σενάριο να έρθει σε μια πρώτη επαφή με τον συγκεκριμένο τρόπο συν-εργασίας. Πράγματι, τα πορίσματα από τη διαδικασία ήταν χρήσιμα και θα αξιοποιηθούν γόνιμα στο μέλλον.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγαπητός, Π. 2003. *Το εβένινο λαούτο*. Αθήνα: Άγρα.

Αγαπητός, Π. 2006. *Ο χάλκινος οφθαλμός*. Αθήνα: Άγρα.

Αγαπητός, Π. 2009. *Μέδουσα από σμάλτο*. Αθήνα: Άγρα.

Ακριτίδου, Μ. 2013. Τ.Π.Ε. και διδασκαλία της λογοτεχνίας. Το μοντέλο των τριών αλληλένδετων κύκλων. Επιμορφωτικό υλικό στο πλαίσιο της Πράξης «Δημιουργία

πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους. β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Bowra, C.M. 2006. *Ο Καβάφης και το ελληνικό παρελθόν*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.

Clemens, D. 2013. Πώς το διαδίκτυο κατέστρεψε τη διδασκαλία της λογοτεχνίας. Μτφρ. Α. Φωτίου. *Φιλολόγος* 151: 130-133.

Δάλλας, Γ. 1984. *Ο Καβάφης και η δεύτερη σοφιστική*. Αθήνα: Στιγμή.

Δάλλας, Γ. 2000. Ο Ιουλιανός και η Διάσταση των δύο κόσμων στον Καβάφη. Στο *Η ποίηση του κράματος. Μοντερνισμός και διαπολιτισμικότητα στο έργο του Καβάφη*, επιμ. Μ. Πιερής, 67-80. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Haas, D. 1994. «Αι αρχαί του Χριστιανισμού»: ένα θεματικό κεφάλαιο του Καβάφη. Στο *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, επιμ. Μ. Πιερής, 365-395. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Καβάφης, Κ.Π. 1990. *Τα ανέκδοτα ποιήματα*. Εισαγωγή Βύρων Λεοντάρης. Αθήνα: Ύψιλον.

Κουτσογιάννης, Δ. 2010. Τα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα παραγωγής λόγου. Στο *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης*, που εκπονήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διδακτική διαδικασία» του ΕΠΕΑΕΚ II, Γ' ΚΠΣ, τχ. 3: κλάδος ΠΕ 02, β' έκδοση αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη, 190-215. Πάτρα: ΙΤΥ.

Lavagnini, R., επιμ. 1994. *Καβάφης, Κ.Π. Ατελή ποιήματα 1918-1932*. Αθήνα: Ίκαρος.

Μαλάνος, Τ. 1957. *Ο Ποιητής Κ. Π. Καβάφης: ο Άνθρωπος και το έργο του*. Αθήνα: Δίφρος.

Μαρωνίτης, Δ.Ν. 1983. Κ.Π. Καβάφης: ένας ποιητής-αναγνώστης. *Κύκλος Καβάφη*, 55-79. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. Ίδρυμα Σχολής Μωραΐτη.

Μουλά, Ευ. 2013. Νέες τεχνολογίες και λογοτεχνία. Η αμηχανία απέναντι στο καινούριο ή προαιώνια διαμάχη μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας με νέο προσώπειο; *i-Teacher* 6: 38-57.

http://users.sch.gr/fg/files/60_teyxos_i_teacher_9_2013.pdf

Νέζη, Μ. & Ν. Σεφερλή. 2009. Κ.Π. Καβάφη, Στα 200 π.Χ. Αποκαθιστώντας το χειρόγραφο ενός ποιήματος. *Λογοτεχνία και Νέες Τεχνολογίες. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη*, Σ. Νικολαΐδου, 154-180. Αθήνα: Κέδρος.

Ostrogorsky, G. [1963] 1978. *Ιστορία του βυζαντινού κράτους, τόμ. Ι*. Μτφρ. Ι. Παναγόπουλος. Αθήνα: Ιστορικές εκδόσεις Στεφ. Δ. Βασιλόπουλος.

Παντζαρέλας, Π. 2011. Τα βασικά εργαλεία των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας και οι χρήσεις τους: περιβάλλοντα παραγωγής λόγου, λογισμικό παρουσίασης και διαδίκτυο. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.2_pantzarelas_0.pdf [17.9.2013]

Pontani, F. M. 1991. Πηγές της ποίησης του Καβάφη. Μτφρ. Ε. Γαραντούδης. *Επτά δοκίμια και μελετήματα για τον Καβάφη (1936-1974)*, 49-72. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Σαββίδης, Γ.Π., επιμ. 1989. *Κ.Π. Καβάφη, Ποιήματα (1897-1933)*. Αθήνα: Ίκαρος.

Σεγκόπουλος, Αλ. 1994. Διάλεξις περί του ποιητικού έργου του Κ.Π. Καβάφη. Στο *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, επιμ. Μ. Πιερής, 47-56. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Σεφέρης, Γ. 1994. Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ· παράλληλοι (1984). Στο *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, επιμ. Μ. Πιερής, 141-169. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Scholes, R. [1969] 1986. *Στοιχεία της ποίησης*. Μτφρ. Α. Παρίση. Θεσσαλονίκη: Κωνσταντινίδης.

Τσίρκας, Στρ. 1994. Ο απατηλός γέρος. Στο *Ο Καβάφης και η εποχή του*, επιμ. Μ. Πιερής, 209-219. Αθήνα: Κέδρος.

Φουντουλάκης, Α. 2000. Θέατρο και Ιστορία: Δείγματα καβαφικής ποιητικής στο ποίημα «Οι Ταραντινοί διασκεδάζουν» του Καβάφη. *Θέματα Λογοτεχνίας* 13 (Νοέμβ. 1999- Φεβρουάριος 2000): 122-137.

Φραγκόπουλος, Θ.Δ. 1983. Το κεραμεούν. *Τετράδια Ευθύνης* 19 (Μέρες του Ποιητή Κ.Π. Καβάφη. Πενήντα Χρόνια από το Θάνατό του): 253-263.

Φρυδάκη, Ε. 2003. *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κριτική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1

Ο David Clemens, στο άρθρο του με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Πώς το διαδίκτυο κατέστρεψε τη διδασκαλία της λογοτεχνίας», ξεκινώντας από τον αφορισμό ότι (Clemens 2013: 130) «οι νέες μηχανές αναζήτησης και αποθήκευσης ηλεκτρονικών πληροφοριών μας έχουν κάνει όλους κενούς και ηλίθιους» (!) οικτίζει τις ΤΠΕ, ανάμεσα στα άλλα διότι (ό.π.: 131) «ο αμηχανος και ανυπόμονος φοιτητής είναι πια τρισευτυχισμένος, γιατί η Google έκανε την ανάγνωση της λογοτεχνίας περιττή [...] καθώς μπορεί τώρα να ανατρέξει στην Google [...] όπου θα βρει περιλήψεις, σημειώσεις, εργασίες-μελέτες, χωρία, αναλύσεις, ερμηνείες, εικόνες ακόμη και σχέδια μαθημάτων». Το μεγαλύτερο μέρος των αιτιάσεών του στη συνέχεια σχετίζονται με την αδυναμία του να αναθέτει πλέον διερευνητικές εργασίες, εξαιτίας των δυνατοτήτων των μηχανών αναζήτησης, που του στερήσαν τη δυνατότητα να εγείρει το ενδιαφέρον των φοιτητών (ό.π.: 132-133), εξαφανίζοντας «τον ενθουσιασμό και τη χαρά που ένιωθαν οι φοιτητές μου σαν τα παιδιά που ψάχνουν να βρουν κρυμμένα πασχαλινά αυγά» ή να ανιχνεύει τις αναγνωστικές προσδοκίες των φοιτητών του, όπως κάποτε που τους έδινε ένα κολοβό κείμενο προς συμπλήρωση.

Απαντώντας στα επιχειρήματά του η Ευαγγελία Μουλά στο άρθρο της με τίτλο «Νέες τεχνολογίες και λογοτεχνία. Η αμηχανία απέναντι στο καινούριο ή προαιώνια διαμάχη μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας με νέο προσωπείο;» επισημαίνει ότι οι λόγοι που ο Clemens μέμφεται τις νέες τεχνολογίες είναι περισσότερο συναρτημένοι με το δικό του μοντέλο διδασκαλίας, το οποίο «ξαφνικά βρέθηκε μετέωρο εξαιτίας της νέας κατάστασης» και ότι το βιβλίο αποτελεί απλώς «μια μορφή τεχνολογίας» και ότι «καμιά τεχνολογία [επομένως, ούτε οι νέες τεχνολογίες] δεν εκτοπίζει κάποια προηγούμενη εντελώς, αλλά [...] τροποποιεί τη λειτουργία της» (Μουλά 2013: 42).

Παράρτημα 2

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ²⁶ ΤΟΥ GEORG OSTROGORSKY ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΑΝΟ

[...]

«Τη φάση των θρησκευτικών ζυμώσεων της εποχής του Κωνσταντίου ακολούθησε η ειδωλολατρική αντίδραση από τον Ιουλιανό (361-63). Έτσι το πρόβλημα της συμβιώσεως του αρχαίου πολιτισμού με τη νέα πίστη, που ήταν καίριο για την πολιτιστική εξέλιξη του Βυζαντίου, μπήκε σε μια κρίσιμη φάση. Η γοητεία του αρχαίου κόσμου που χανόταν, η μεγάλη αγάπη για την τέχνη, την παιδεία και τη σοφία του, έκαναν τον τελευταίο εκπρόσωπο της δυναστείας του Κωνσταντίνου να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της νέας πίστεως. Οι ατελείωτες διαμάχες ανάμεσα στις εκκλησιαστικές παρατάξεις φαινόταν ότι βοηθούσαν στην επιτυχία του εγχειρήματός του. Οι εθνικοί υπερτερούσαν ακόμη αριθμητικά, ιδιαίτερα στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας και μάλιστα στη Ρώμη. Επίσης ο στρατός, με το μεγάλο ποσοστό των βαρβάρων στις τάξεις του, ήταν ακόμη σε μεγάλο βαθμό εθνικός. Υπήρχε, τέλος, σημαντικός αριθμός αποστατών από τη χριστιανική θρησκεία. Παρ' όλα αυτά ο Ιουλιανός δεν μπόρεσε να οργανώσει αποτελεσματική εκστρατεία εναντίον του Χριστιανισμού. Στον αγώνα εναντίον της νέας πίστεως δεν ήταν παρά εκφραστής της μορφωμένης εθνικής αριστοκρατίας των νεοπλατωνικών φιλοσόφων και ρητόρων, στην οποία ανήκε. Στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας και ειδικά στην Αντιόχεια, που διάλεξε για έδρα του, ο αυτοκράτορας δοκίμασε σοβαρές απογοητεύσεις. Η εσωτερική αδυναμία του αγώνα του φάνηκε καθαρά, όταν θέλησε να οργανώσει το εθνικό ιερατείο με πρότυπο την εκκλησιαστική ιεραρχία. Ο ζήλος που έδειξε για την ανανέωση της εθνικής λατρείας, όπως και η προσωπική του συμμετοχή στις θυσίες ζώων στους θεούς, προκάλεσαν τον χλευασμό και την αντίδραση όχι μόνο ανάμεσα στους κύκλους των χριστιανών. Η απόπειρά του ήταν καταδικασμένη, όπως συμβαίνει με κάθε κίνηση που ενθουσιάζεται για το αρχαίο,

²⁶ Βλ. Ostrogorsky 1978: 109-110

μόνο επειδή είναι αρχαίο και καταπολεμεί κάθε τι νέο, μόνο επειδή είναι νέο. Το έργο του θάφτηκε μαζί του, όταν χτυπημένος θανάσιμα από εχθρικό δόρυ πέθανε στη σκηνή του κατά τη διάρκεια της ριψοκίνδυνης εκστρατείας του στην Περσία. Η σύντομη αποτυχία του εγχειρήματός του αποτέλεσε άμεση απόδειξη για το ότι η νίκη του Χριστιανισμού ήταν πια ιστορική αναγκαιότητα».

Παράρτημα 3

ΤΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΤΕΛΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

HUNC DEORUM TEMPLIS

Γερόντισσα τυφλή, ἦσουν κρυφή ἔθνική;
ἢ ἦσουν χριστιανή; Τὸν λόγον σου
πού βγήκε ἀληθινός – πού αὐτὸς πού εἰσήρχετο
ἐπευφημούμενος στὴν Βιέννη, ὁ ἔνδοξος
Καῖσαρ Ἰουλιανός ἦταν προωρισμένος
νὰ ὑπηρετήσει τὰ τεμένη τῶν (ψευτῶν)θεῶν –
τὸν λόγο σου πού βγήκε ἀληθινός,
γερόντισσα τυφλή, τὸν εἶπες μὲ ὀδύνην
–ὡς θέλω νὰ τὸ ὑποθέτω– ἢ, φαύλη! μὲ χαράν;

Στις 6 Νοεμβρίου του 355 μ.Χ., στο Μεδιόλανο, ο αυτοκράτορας Κωνσταντῖος ἀπένειμε στον Ἰουλιανὸ τον τίτλο του Καῖσαρα. Ἐναν μῆνα ἀργότερα, ο Ἰουλιανὸς ἔφυγε για τη Γαλλία. Στις ὄχθες του Ροδανού υπήρχε η πόλη Βιέννη, ὅπου του ἐπιφυλάχθηκε λαμπρή υποδοχή. Η πόλη ἦταν ἐκχριστιανισμένη, ὁμως υπήρχαν ἀκόμα ἐκεῖ οπαδοί της ἀρχαίας θρησκείας. Τότε, σύμφωνα με τον ἱστοριογράφο Ἀμμιανὸ Μαρκελλίνο, μια τυφλή γριά ἀναρωτήθηκε γιατί γινόταν τόση φασαρία και ὅταν της ἀπάντησαν ὅτι ἐρχόταν ο Καῖσαρ Ἰουλιανός, η γριά φώναξε ὅτι αὐτὸς θα ἀναστήλωνε τους ἀρχαίους ναοὺς. (“**exclamavit hunc deorum templa reparaturum**”, Amm. Marc. XV, 8,22)²⁷.

²⁷ Για περισσότερα βλ. Lavagnini 1994: 239-240.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Μέσα σὲ βάρκα ἐπάνω στὸν μεγάλο Νεῖλο,
μὲ δυὸ πιστοὺς συντρόφους μοναχοὺς,
φυγὰς καὶ ταλαιπωρημένος ὁ Ἀθανάσιος
-ὁ ἐνάρετος, ὁ εὐσεβής, ὁ τὴν ὀρθὴν πίστιν τηρῶν-
προσεύχονταν. Τὸν καταδίωκαν οἱ ἐχθροὶ
καὶ λίγη ἐλπίς ὑπῆρχε νὰ σωθεῖ.
Ἦταν ὁ ἄνεμος ἐνάντιος·
καὶ δύσκολα ἢ σαθρὴ βάρκα τους προχώρει.

Σὰν ἐτελείωσε τὴν προσευχή,
ἔστρεψε τὸ θλιμμένο βλέμμα του
πρὸς τοὺς συντρόφους του – κι ἀπόρησε
βλέποντας τὸ παράξενο μείδιάμα τους.
Οἱ μοναχοί, ἐνῶ προσεύχονταν ἐκεῖνος,
εἶχαν συναισθανθεῖ τί ἐγίνονταν
στὴν Μεσοποταμία· οἱ μοναχοὶ
ἐγνώρισαν ποῦ ἐκείνη τὴν στιγμή
τὸ κάθαμμα ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐκπνεύσει.

Πηγή του ποιήματος αποτέλεσε βιβλίο της E. L. Butcher για την ιστορία της εκκλησίας της Αιγύπτου, η οποία με τη σειρά της άντλησε από ένα κείμενο στο οποίο ο Άγιος Αθανάσιος διηγείται τη φυγή του στον Νείλο²⁸.

²⁸ Για περισσότερα βλ. Lavagnini 1994: 103-106.

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΗΓΑΣΙΟΣ

Εἰσῆλθαν στὸν περικαλλῆ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς

ὁ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος Πηγᾶσιος

ὁ Χριστιανὸς ἡγεμονίσκος Ἰουλιανός.

Ἐκύτταζαν μὲ πόθον καὶ στοργὴν τ' ἀγάλματα-

ὄμως συνομιλοῦσανε διστακτικῶς,

μὲ ὑπαινιγμούς, μὲ λόγια διαφορούμενα

μὲ φράσεις πλήρεις προφυλάξεως,

γιατὶ δὲν ἦσαν βέβαιοι ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον

καὶ συνεπῶς φοβοῦνταν νὰ μὴ ἐκτεθοῦν,

ὁ ψεύτης Χριστιανὸς ἐπίσκοπος Πηγᾶσιος

ὁ ψεύτης Χριστιανὸς ἡγεμονίσκος Ἰουλιανός.

Το φθινόπωρο του 355 π.Χ. ο Ιουλιανός έφυγε από την Αθήνα και καθώς πήγαινε προς το Μεδιόλανο, όπου τον είχε καλέσει ο θεός του, ο αυτοκράτορας Κωνσταντῖος, επισκέφθηκε την Τρωάδα, για να επισκεφθεί τα αρχαία μνημεία. Εκεί ο κρυπτοεθνικός ἐπίσκοπος Πηγᾶσιος τον ξενάγησε στα μνημεία του Αχιλλέα, του Έκτορα και τον ναό της Αθηνᾶς. Σημειωτέον ὅτι και ο Ιουλιανός έκρυβε ακόμη τα εθνικά του αισθήματα²⁹.

²⁹ Για περισσότερα βλ. Lavagnini 1994: 112-114.